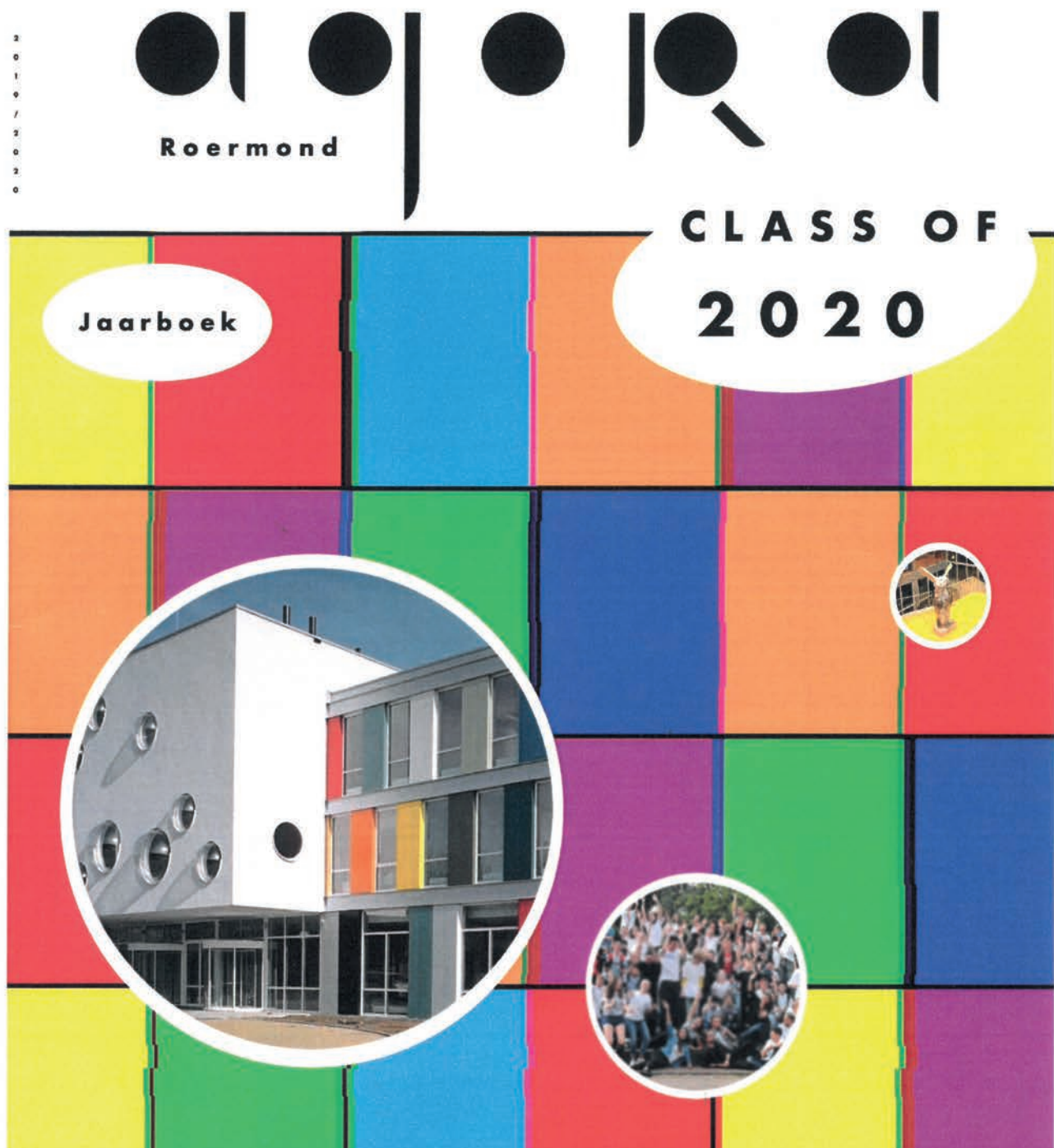

AGORA en de uitdaging van het eindexamen

Prof. dr. Jos Claessen

Open Universiteit

Rapport

AGORA en de uitdaging van het eindexamen

Prof. dr. Jos Claessen

Dit project is tot stand gekomen mede op basis van een bijdrage uit de Innovatieregeling De Vrijplaats van de provincie Limburg.

De auteur volgt al een aantal jaren de ontwikkeling van Agora in Roermond, een vo-school waar leerlingen op een heel eigen wijze bouwen aan hun levenslange ontwikkeling.

In het schooljaar 2019/2020 volgde hij wederom de leerlingen die zich voorbereiden op hun eindexamen. Focus daarbij was hoe Agora vanuit een heel eigen onderwijsconcept invulling geeft aan dit examentraject.

Dank aan Agora, de coaches en de vakexperts alsmede de leerlingen die meewerkten aan dit onderzoek.

© Open Universiteit 2021

Tenzij anders aangegeven mag het materiaal uit deze uitgave zonder voorafgaande toestemming openbaargemaakt en verveelvoudigd worden door instellingen die gefinancierd worden uit publieke middelen, scholen, opleidingsinstituten en non-profitorganisaties ten behoeve van onderwijs- en onderzoeksdoeleinden, mits de naam van de auteursrechthebbende daarbij wordt vermeld: © Open Universiteit.

Printed in The Netherlands.

Inhoudsopgave

Voorwoord

1	Inleiding	7
2	Het concept van Agora en de uitdaging van het eindexamen	11
2.1	Visie en missie van Agora	11
2.2	Hoekstenen van Agora	12
2.2.1	Open indeling van de dag	13
2.2.2	Heterogene samenstelling van de coachgroepen	13
2.2.3	Coach	13
2.2.4	Challenge	13
2.2.5	Monitoring en registratie	14
2.2.6	Chromebook	15
2.2.7	Ouders	16
2.2.8	Under construction	16
2.2.9	Zelforganisatie	16
2.2.10	Inspiratiebronnen	16
2.3	Groei van het Agora-concept	17
2.4	Uitdaging van het eindexamen	18
2.4.1	Spanning tussen onderwijsconcept en eindexamen	18
2.4.2	Terugblik op het eerste examenjaar 2017-2018	19
2.4.3	Onderzoek in schooljaar 2019-2020	20
2.5	Samenvatting	20
3	Leerlingen en eindexamens van Agora Roermond	23
3.1	Ontwikkeling van het leerlingenaantal van Agora	23
3.2	De eindexamens van Agora	25
3.2.1	Slagingspercentages in de afgelopen drie jaren	25
3.2.2	Vervroegde examens in de afgelopen drie jaren	26
3.3	Eindexamens, corona en Agora	26
3.3.1	Slagingspercentages voortgezet onderwijs	27
3.3.2	Meer tijd voor schoolexamens door vervallen van centrale examens	28
3.3.3	Lockdown en ander(s) onderwijs	28
3.3.4	Landelijke aanpassing van de slaag-zakregeling	29
3.3.5	Geen examenstress	30
3.3.6	Programma's van Toetsing en Afsluiting	30
3.3.7	Resultaatverbeteringstoetsen	31
3.3.8	Strategisch gedrag van leerlingen	32
3.3.9	Cijfers voor de schoolexamens	33
3.3.10	Discussie zonder consensus	33
3.4	Samenvatting	34

4	Stappen voorwaarts in het examentraject	37
4.1	Het 7S-model van McKinsey als beschrijvingskader	37
4.2.1	Structuur	38
4.2.2	Strategie	39
4.2.3	Systemen	39
4.2.4	Staf/personeel	40
4.2.5	(Kern)vaardigheden	41
4.2.6	Stijl	42
4.2.7	Gedeelde waarden/cultuur	42
4.3	Samenvatting	42
5	Epiloog	45
	Over de auteur	47
	Colofon	48

Voorwoord

‘Onderwijs durven vernieuwen. Uitdagingen van vandaag en morgen oppakken. De interesses van leerlingen echt centraal stellen. Met vallen en opstaan. Soms met een compromis. Zo doe je dat.’

Twitterbericht van 7 juni 2020 naar aanleiding van de examenresultaten 2020 van Agora Roermond. Examenresultaten van Agora liggen elk jaar weer onder een vergrootglas. Het schooljaar 2019/2020 laat zien dat bouwen aan Agora een permanent proces is en dat veel kleine stappen ook kunnen leiden tot het afleggen van grote afstanden.

Prof. dr. Rob Martens

Hoogleraar en coördinator onderzoek faculteit Onderwijswetenschappen Open Universiteit
Wetenschappelijk directeur Stichting NIVOZ

1 Inleiding

Wie in sneltreinvaart een panorama wil krijgen van het Nederlandse onderwijs, vindt een uitstekende *Lonely Planet Guide* in de jaarlijkse *Staat van het Onderwijs* van de Inspectie voor het Onderwijs. We hebben deze gidsen geraadpleegd voor de laatste vijf jaar (2020-2016) en vooral gekeken naar algemene thema's, specifieke items in het vo en eindexamenperikelen in het vo.

Vanuit de ogen van de Inspectie is het overall beeld tamelijk positief: de kernfuncties van het onderwijs (allocatie, socialisatie, kwalificatie, selectie en gelijke kansen) worden redelijk vervuld; er is sprake van goed onderwijs voor alle leerlingen en studenten; Nederlandse leerlingen behoren tot de gelukkigste ter wereld; er gaat veel goed in het Nederlandse onderwijs; scholen voldoen aan het basisniveau onderwijskwaliteit; leerlingen voelen zich veilig; het gemiddelde opleidingsniveau van leerlingen vertoont een stijgende lijn; de examenresultaten in het vo blijven op niveau en zijn stabiel enzovoort.

Uiteraard heeft de Inspectie ook oog voor zaken die minder florissant verlopen. In de *Staat van het Onderwijs* van 2019 is daarover een mooie passage te vinden (2019, p. 5): 'De afgelopen jaren maakten we een film van de staat van het onderwijs. We maakten niet alleen een momentopname, maar we keken scherp naar de ontwikkelingen door de jaren heen. Daardoor werden onmiskenbaar verschillende haarscheuren zichtbaar... En als er niets aan deze haarscheuren wordt gedaan, verdiepen deze zich.' Waar is er nu sprake van zulke haarscheuren?

- Sociaaleconomische segregatie in het onderwijs neemt toe (zie bijvoorbeeld: Onderwijsraad (2019). *Doorgesloten differentiatie in het onderwijsstelsel. Stand van educatief Nederland 2019*. Martens R. (2019). *Ons onderwijs: van differentiatie tot kastensysteem*. Onderwijsinnovatie, maart 2019: Open Universiteit.

- Er zijn ongelijke onderwijskansen van leerlingen naar opleidingsniveau en inkomen van ouders, naar sekse en naar etniciteit. In *De Staat van het Onderwijs 2016* (blz. 5) staat de herkenbare casussen van Thijs en Tim beschreven.

Thijs: ouders hoogopgeleid, grotere kans op relatief hoog advies aan einde basisonderwijs, ouders maken een gerichte keuze voor een vo-school waar prestaties hoger zijn en leerlingen worden uitgedaagd; grotere kans op vervolgopleiding in hoger onderwijs, enzovoort.

Twee straten verder woont Tim: ouders laagopgeleid, IQ vergelijkbaar met Thijs, grotere kans op lager advies aan einde groep 8, vervolgtraject in vo-school waar prestaties gemiddeld minder hoog zijn, grotere kans op afstroom, waarschijnlijk keuze voor een mbo-opleiding, enzovoort.

- Er zijn grote verschillen tussen scholen onderling. Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2017) hebben we in Nederland internationaal gezien (PISA-landen) de grootste verschillen tussen middelbare scholen, ook bij een vergelijkbare leerlingpopulatie.

- Er is een stijgend aantal thuiszitters. In de schooljaren 2013-2018 is het aantal langdurige thuiszitters (> drie maanden) gestegen van 3254 naar 4790.

- Er is sprake van groei van het schaduwonderwijs (zie bijvoorbeeld: Geus, W. de, & Bisschop, P. (2017). *Licht op schaduwonderwijs. Onderzoek naar deelname aan en uitgaven voor schaduwonderwijs*; Bisschop, P. et al.

(2019). *Aanvullend en particulier onderwijs. Onderzoek naar de verschijningsvormen en omvang van aanvullend en particulier onderwijs en motieven voor deelname*).

- De ambities van passend onderwijs staan onder flinke druk (zie bijvoorbeeld: Ledoux et.al. (2019; 2020a en 2020 b). *Evaluatie Passend Onderwijs deel I, II en III*; Onderwijsraad (2020a). *Steeds inclusiever*).

- Er is een groeiende behoefte aan extra ondersteuning van jongeren. In het *Jaarrapport 2018 Landelijke Jeugdmonitor* (CBS, 2018) valt te lezen dat het aantal jongeren met jeugdhulp steeg van 349.000 naar 392.000 in 2017 (dus een op de negen jongeren van 0 tot 25 jaar). Het Verwey-Jonker Instituut schat dat een op de vier jongeren (0 t/m 25 jaar) een chronische aandoening heeft (Hal, L. van, & at.al (2019).

- De leesvaardigheid van leerlingen van 15 jaar brokkelt af in internationaal perspectief. Volgens PISA-2018 (Gubbels, J. at. Al (2019) vertoont de leesvaardigheid van Nederlandse leerlingen een dalende trend. Het percentage Nederlandse jongeren dat het risico loopt laaggeletterd te worden, stijgt van 17,9 procent in 2015 naar 24 procent in 2018.

- Er is sprake van een lage motivatie van leerlingen in het vo. Uit internationaal onderzoek blijkt dat leerlingen in Nederland minder gemotiveerd zijn dan in andere landen (OECD, 2016). Nederlands onderzoek (Roijen, M. van (2016)) laat zien dat tijdens de schoolloopbaan in het vo de motivatie daalt.

- De tekorten aan leraren en schoolleiders lopen de komende jaren steeds verder op: in 2024 een verwacht tekort aan leraren en schoolleiders in het po van 1.970 fte en voor het vo van 1.325 fte (Onderwijs in cijfers).

- Er zijn slepende discussies over de opzet en invulling van het eindexamen in het vo (zie bijvoorbeeld Claessen, J. (2019, p. 23-27). *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar van grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*) met onder andere een zware focus op het eindexamen met als risico teaching to the test en het schoolexamen als opstap naar het centraal examen in plaats van een eigen entiteit.

Menigeen die dit panorama van 'haarscheuren' in ogenschouw neemt, zal zich afvragen of hier nog wel sprake is van oneffenheden aan de oppervlakte of dat ons onderwijslandschap aan een verregaande erosie lijdt? Voor een beperkt aantal scholen is dit geen vraag meer. Ze kiezen ervoor om het onderwijs over een (heel) andere boeg te gooien. Voor de Inspectie van het Onderwijs is dit aanleiding om in De Staat van het Onderwijs een aparte paragraaf te wijden aan Variëteit en vernieuwing (2019, p. 23-28). Het aantal vo-scholen dat kiest voor een eigen profiel of concept is sinds 2000 gestegen van een tiental naar 35 in 2018. De inhoudelijke opstelling van de Inspectie is daarbij overdreven terughoudend tot verregaand negatief over scholen die een eigen weg willen inslaan.

Een van die scholen die gekozen hebben voor een andere aanpak en opzet is Agora in Roermond, een vo-school voor vmbo, havo en vwo. Scholen die besluiten om hun onderwijs op een heel andere wijze in te richten, hebben het niet gemakkelijk in Nederland. Vroeg of laat lopen ze tegen de grenzen van de regelgeving (denk aan bekostiging, bevoegdheden, eindexamens) aan. Het overbruggen van de afstand tussen het eigen concept en de vigerende regelgeving is geen eenvoudige uitdaging.

Ook Agora stond en staat voor deze uitdaging, zoals dit rapport laat zien.

Het citaat van Rob Martens in het voorwoord geeft aan dat de route lang en weerbarstig is: *'Onderwijs durven vernieuwen. Uitdagingen van vandaag en morgen oppakken. De interesses van leerlingen echt centraal stellen. Met vallen en opstaan. Soms met een compromis. Zo doe je dat.'*

Literatuur

- Bisschop, P. et.al (2019). *Aanvullend en particulier onderwijs. Onderzoek naar de verschijningsvormen en omvang van aanvullend en particulier onderwijs en motieven voor deelname*. Utrecht: Oberon.
- CBS (2018). *Jaarrapport 2018. Landelijke Jeugdmonitor*. Den Haag: CBS.
- Claessen, J. (2019). *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*. Heerlen: Open Universiteit.
- Elfers, L. (2018). *De bijlesgeneratie. Opkomst van de onderwijscompetitie*. Amsterdam: University Press.
- Geus, W. de, & Bisschop, L. (2017). *Licht op schaduwonderwijs. Onderzoek naar deelname aan en uitgaven voor schaduwonderwijs*. Utrecht: Oberon.
- Gubbels, J. et. al (2019). *Resultaten Pisa-2018 in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.
- Hal, L. van, et. al (2019). *Een actueel perspectief op kinderen en jongeren met een chronische aandoening in Nederland. Omvang, samenstelling en participatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Inspectie van het Onderwijs (2016). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2015/2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2016/2017*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2019). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2017/2018*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2018/2019*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Ledoux, G., et. al (2019). *Centrale thema's in de evaluatie Passend Onderwijs deel I. Onderzoek naar de werking van zorgplicht, werken met ontwikkelingsperspectieven, en de positie van ouders in het passend onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Ledoux, G., et. Al (2020a). *Centrale thema's in de evaluatie Passend Onderwijs deel II. Onderzoek naar de toewijzing van ondersteuning en hulp op maat, dekkend aanbod en het schoolondersteuningsprofiel, en competenties en ondersteuning van leraren*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Ledoux, G., et. al (2020b). *Centrale thema's in de evaluatie Passend Onderwijs deel III. Onderzoek naar de impact van passend onderwijs op leerlingen, de rol van samenwerkingsverbanden, en de verbinding van onderwijs en jeugdhulp*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Martens, R. (2019). *Ons onderwijs: van differentiatie tot kastensysteem? Onderwijsinnovatie maart 2019*. Heerlen: Open Universiteit.
- OECD (2016). *PISA 2015 Results (Volume 1). Excellence and equity in education*. Paris: OECD Publishing.
- Onderwijs in cijfers. *Prognoses arbeidsmarkt po en vo*. www.onderwijsincijfers.nl.
- Onderwijsraad (2019). *Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Stand van educatief Nederland 2019*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2020a). *Steeds inclusiever*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Roijen, M. van et. al (2016). *Overgangen in het onderwijs. Deelrapportage 2: empirische studie naar de cognitieve en de niet-cognitieve ontwikkeling van leerlingen rondom de po-overgang*. Groningen: GION Onderwijs/Onderzoek.

2 Het concept van Agora en de uitdaging van het eindexamen

Op maandag 25 augustus 2014 begonnen 34 leerlingen aan hun eerste Agora-jaar in Roermond. In hun terugblik spreken deze leerlingen over zichzelf als ‘we waren toch een beetje de proefkonijnen’.

Op dinsdag 7 juli 2020 – zes schooljaren later – ontvingen zeven van deze 34 leerlingen hun havo- of vwo-diploma. Deze zeven leerlingen zijn de laatste der Mohikanen van de eerste generatie.

2.1 Visie en missie van Agora

Agora in Roermond is een initiatief van de onderwijspioniers die eerder aan de wieg stonden van Niekée (Drummen, 2019). Agora is gevestigd in hetzelfde gebouw als Niekée in Roermond, maar vormt een aparte eenheid hierbinnen. Beide scholen hebben hetzelfde BRIN-nummer en maken deel uit van de Stichting Onderwijs Midden-Limburg (SOML).

De kiem voor Agora werd gelegd in 2013 toen vier directieleden van een SOML-school een manifest uitbrachten waarin zij de contouren schetsten van hun ideale school (Drummen e.a. 2013):

- Ieder kind is uniek en leert uit zichzelf op zijn eigen wijze.
- Ieder kind heeft recht op een eigen leerroute.
- Honderd kinderen betekent honderd verschillende leerroutes.
- Alle leerlingen van vmbo tot en met gymnasium zijn welkom.
- Leerlingen worden gecoacht in hun ontwikkeling.
- Diplomagarantie aan elke leerling minimaal op basis van niveau van het advies basisschool.

Als we inzoomen op deze visie uit 2013 met de labels van nu, herkennen we daarin een bepaald mensbeeld (ieder mens en dus ook ieder kind de moeite waard, uniek, rijk aan talenten), een opvatting over de samenleving (inclusief en divers), een idee over leren (intrinsieke motivatie, ontwikkeling en op een eigen manier) en een visie op onderwijs (maximaal gepersonaliseerd traject, stimuleren van ontwikkeling, regulier diploma vmbo, havo en vwo).

Nu zijn er ongetwijfeld vo-scholen die ook een of meer van deze kernwaarden onderschrijven. Wat maakt Agora nu anders? De sleutel ligt onzes inziens bij het begrip autonomie van de leerling. Agora geeft de leerling op voorhand autonomie, gaat daarbinnen veel verder dan andere scholen en zoekt daarbij de grenzen van de regelgeving op. Agora geeft leerlingen tot op persoonlijk niveau de kans om te variëren naar tempo, niveau, plaats, proces, inhoud en resultaat (Claessen et. al (2020a)).

Volgens het manifest uit 2013 leidde deze visie tot een school die in de praktijk radicaal afwijkt van het traditionele onderwijs:

- een school zonder lessen en zonder rooster
- een school zonder vakken en zonder lesmethodes
- een school zonder cijfers en zonder rapporten
- een school zonder zittenblijven
- een school zonder de traditionele schoolniveaus
- een school zonder het traditionele systeem van lesgeven
- een school zonder de hiërarchische organisatie van directeur, adjunct-directeur, teamleider enzovoort.

Deze omschrijving van Agora als de antipode van het traditionele onderwijs lijkt misschien wat overdre-

ven, maar in ook de Agora-praktijk van nu fungeren deze kenmerken nog steeds als verkeersborden met de boodschap 'verboden in te rijden'.

De essentie van het manifest uit 2013 is nog steeds herkenbaar in de visie van 2020 (Vereniging Agora Onderwijs).

'Agora is Grieks voor 'plein'. Het oude Athene kende de Agora, waar filosofen als Aristoteles, Plato en Socrates 'lesgaven' aan iedereen die iets van hen wilde leren. Agora-onderwijs is een leer community (plein) waar men elkaar ontmoet, waar zelfkennis groeit en waar eigen kracht, passie en ongekennde mogelijkheden worden ontdekt. Dat doen we aan de hand van challenges (leer-/studievragen met een zelf gekozen reisdoel. De 'leerreis' die een kind onderneemt verloopt via een coach-gestuurde route. De coach –beter gezegd: de Agoriaanse Meester- helpt het kind, zodat hij of zij het zelfgekozen reis-/leerdoel gaat bereiken. Agora garandeert dat ieder kind zich optimaal ontwikkelt en individueel gecoacht wordt vanuit vertrouwen, vrijheid en vreugde. En altijd met respect voor de autonomie van de lerende. Als ieder kind lachend naar school gaat en lachend uit school komt, gaat leren vanzelf.

Agora gaat over autonoom leren. We begeleiden lerenden, zodat ze steeds meer eigenaarschap (leren) nemen over hun eigen leren. Samen met de coach bepaalt de lerende wat op een bepaald moment zinvol is en wat niet. Het gevolg is dat iedereen zijn eigen leerroute volgt. De leervraag (challenge) van de lerende staat centraal. De nieuwsgierigheid of leergierigheid is leidend. Vanuit de leervraag ontstaat het leerproces. Hier komt de coach aan bod. De coach stuurt, stimuleert, inspireert, helpt analyseren, adviseert en geeft feedback, Autonoom leren betekent niet in je eentje leren. Leren vindt altijd plaats te midden van en samen met anderen, binnen en buiten een groep. Dier autonomie is onlosmakelijk verbonden met vrijheid én verbondenheid. Elke leerling garandeert die autonomie, vrijheid en verantwoordelijkheid ook voor zijn of haar medeleerlingen. Rekening houden met elkaar. Kortom vrijheid, maar geen vrijblijvendheid.'

De scholen die zich bekennen tot het Agora-concept, hanteren voor zichzelf tien Agora-principes als richtsnoer:

1. Vakken, lessen en curriculum zijn niet leidend in het leren van kinderen.
2. Agora-scholen werken niet met een lesrooster.
3. De Citoscore is geen toelatingscriterium.
4. Leerlingen worden niet gelijk behandeld.
5. Leerlingen worden niet ingedeeld in homogene groepen op leeftijd en leerniveau.
6. Leerlingen maken geen summatieve toetsen (tenzij ze met hun PTA aan de slag gaan).
7. Leerlingen worden niet afgerekend op het leerresultaat.
8. Leraren worden niet van 'bovenaf' aangestuurd.
9. Het aantal leerlingen waar een leraar verantwoordelijk voor is, is niet hoger dan achttien.
10. De Agora-leeromgeving bestaat niet uit leslokalen.

2.2 Hoekstenen van Agora

Het visiedocument uit 2013 is vervolgens door een team van zeven leraren, ook afkomstig uit SOML-scholen, uitgewerkt in een aantal bouwstenen als start van Agora in augustus 2014.

Dit startjaar met de ups en de downs hebben we eerder in detail gevolgd en beschreven (Claessen, 2016 en een follow-up in 2019).

Anno 2020 hebben de hoekstenen van Agora allengs vastere vormen aangenomen, met de aantekening dat het bouwwerk natuurlijk nooit af is. Elk jaar is er wel weer sprake van grotere of kleinere aanvullingen en wijzigingen.

2.2.1 Open indeling van de dag

Agora-scholen hebben de vrijheid om zelf hun dag in te delen. Het fenomeen van het gedetailleerde lesrooster dat elders als spoorboekje voor leraren en leerlingen fungeert, is hier onbekend.

Agora Roermond (website Agora Roermond) begint om 9.00 uur met een dagstart van een halfuur samen met de coachgroep.

Na de start werken de leerlingen (alleen of samen met anderen) aan hun eigen leervragen in de vorm van een challenge, wordt er verplicht gesport (tweemaal per week) of kunnen zij naar eigen keuze allerlei masterclasses volgen. Dan is er een middagpauze (12.15-12.45 uur), gevolgd door een verplicht halfuur rust (Peace and Silence), waarin de leerlingen even kunnen bijtanken, lezen of gewoon stil zijn. Voor het lezen – de favoriete keuze van de meeste leerlingen – is in de hal een bibliotheek ingericht. Het middagprogramma (13.15-14.30 uur) kent dezelfde opbouw als de ochtend. Om 14.30 uur gaan de leerlingen naar huis, zonder huiswerk.

2.2.2 Heterogene samenstelling van de coachgroepen

De dagelijkse thuisbasis van iedere leerling is de coachgroep. Een coachgroep telt ongeveer vijftien tot zeventien leerlingen, en elke coachgroep heeft een vaste coach. Coachgroepen worden elk jaar opnieuw samengesteld. Waar elders jaarklassen homogeen worden ingedeeld naar leeftijd en naar niveau, zijn de coachgroepen heterogeen opgebouwd naar leeftijd en naar onderwijsniveau (advies van de basisschool). Een coachgroep is dus een gemengd gezelschap van leerlingen van twaalf tot zestien jaar en van leerlingen met adviezen van vmbo tot en met vwo.

Elke coachgroep heeft een vaste locatie in het gebouw. Leerlingen hebben daar ook hun werkplek die ze vaak naar eigen smaak hebben ingericht (zie bladzijde 10).

2.2.3 Coach

Binnen het onderwijsconcept van Agora is de coach de personele spil waar alles om draait. Hij of zij heeft een aanstelling van minimaal 0,8 fte, is vrijwel dagelijks met zijn of haar stamgroep bezig, kent al zijn of haar leerlingen en hun thuissituatie van heel nabij, heeft dagelijks of wekelijks individuele coachingsmomenten, volgt hun challenges in detail, stuurt bij waar nodig, daagt uit, geeft feedback en begeleidt hun persoonlijke en sociale ontwikkeling.

Iedere coach is als docent opgeleid met de wettelijk vereiste lesbevoegdheid; is aanwezig van 8.00 uur in de ochtend tot 16.30 uur in de middag en benut de uren van 8.00 tot 9.00 en van 14.30 tot 16.30 voor afstemming met collega's, ontwikkeling en voorbereiding van het programma, overleg met de ouders, enzovoort. Scholing en persoonlijke ontwikkeling tot het niveau van een Agoriaanse meester is een permanent aandachtsgedebied voor alle coaches.

2.2.4 Challenge

De challenge is het inhoudelijke hart van Agora. Uitgaande van de leervragen van de leerling wordt in samenspel met de coach een project gedefinieerd en uitgevoerd. Het initiatief voor de leervraag (inhoud en vorm) ligt dus bij de leerling en niet zoals elders bij de lesmethode die het inhoudelijke domein en de te verrichten activiteiten voorschrijft. In de loop der jaren is een heel fijnmazig en robuust model met fasen, procestappen, tussenproducten en hulpmiddelen ontwikkeld en beproefd. Een gemiddelde challenge duurt ongeveer vijf tot acht weken.

Bij het opzetten van een challenge is het belangrijk dat leerlingen leren wisselen van perspectief en niet steeds vergelijkbare onderwerpen en benaderingen kiezen. Agora hanteert hiervoor het concept van de 'vijf

werelden' waarbij leerlingen worden gestimuleerd te werken met vijf verschillende invalshoeken: maatschappelijk, wetenschappelijk, ethisch, sociaal-normatief en spiritueel.

Coaches letten ook op het ontwikkelingsniveau van de leerling en dagen hen uit de ambities in moeilijkheidsgraad bij te stellen (taxonomie van Marzano, 1997).

2.2.5 Monitoring en registratie

Als leerlingen allemaal dezelfde leerroute volgen (bepaald schooltype, methode A of methode B) is het volgen van de voortgang en ontwikkeling geen sinecure, maar het blijft te doen (toetsen, proefwerken, rapportcijfers, bevorderingen). Maar wat te doen als honderd leerlingen honderd verschillende leerroutes volgen? De noodzaak van monitoring en registratie is er niet minder, maar hoe is dat te realiseren?

Agora heeft jarenlang aan deze opgave gewerkt. In de beginperiode is voor de visualisatie van de leerroutes gestart met de software van Target Process, een ICT-bedrijf uit Minsk in Wit-Rusland. Met hun support is een digitale portfolio ontwikkeld die jarenlang gebruikt is.

In 2016 namen enkele leerlingen van Agora zelf het initiatief om eigen software te gaan ontwikkelen. Dit leidde uiteindelijk tot twee producten: de Challengemonitor en de Voortgangsmonitor (Drummen, 2019). De Challengemonitor is een digitale tool waarmee leerlingen hun challenge kunnen beschrijven en structureren. Alle onderdelen die deel uitmaken van een challenge komen ook standaard aan de orde in deze monitor:

- Preparation (waarom deze challenge/samen of solo/te bereiken resultaat)
- Execution (verslag van ondernomen activiteiten)
- Footprint (welke bronnen gebruikt en time management)
- Review (terugblik en reflectie samen met de coach).

De Challengemonitor wordt niet alleen door de leerlingen gebruikt. Ook de coaches gebruiken deze monitor voor hun eigen ontwikkelings- en scholingsprojecten.

De Voortgangsmonitor helpt leerlingen om zich te krijgen op de ontwikkeling van hun eigen vaardigheden. Naar analogie van de *Seven habits of highly effective people* van Covey (1989) is hier sprake van de *seven habits of Agora*:

- Own your development growth
- Discover & orientate
- Connect
- Communicate
- Reflect
- Research
- Share.

Leerling en coach vullen periodiek de monitor in door middel van een kleurenbalk. Elke vaardigheid is uitgewerkt in de vorm van een of meer rubrics. De leerling geeft met een eigen kleur aan waar hij staat in zijn ontwikkeling en de coach doet dat ook.

FIGUUR 2.1 DE VOORTGANGSMONITOR VAN AGORA. UIT: SJEF DRUMMEN, CATHARSIA (2019)

De leerlingen die deze digitale tools ontwikkeld hebben, zijn inmiddels een eigen bedrijf (Egodact) begonnen inclusief inschrijving bij de Kamer van Koophandel. Een aantal Agora-scholen maakt gebruik van deze tools.

In 2020 is de software van Egodact opgenomen in the HundrED 2020 Yearbook. De organisatie HundrED ORG, een non-profit organisatie in Finland, stelt jaarlijks een Global Collection samen van de 100 meest spraakmakende onderwijsinnovaties (Egodact, 2020).

2.2.6 Chromebook

Alle leerlingen krijgen standaard een Chromebook van school. Bij de start van Agora werd destijds gekozen voor een iPad, maar na enkele jaren is geswitcht naar de meer flexibele en open Chromebook. Leerlingen nemen hun digital device ook mee naar huis. Leerlingen en coaches kunnen lezen en schrijven met hun laptop. Toen op maandag 16 maart 2020 de coronacrisis losbarstte en de scholen op slot gingen, schakelden leerlingen en coaches van Agora vrijwel moeiteloos over op onderwijs in de thuissituatie. Aan het einde van de eerste week was het onderwijs as usual, maar dan op afstand.

2.2.7 Ouders

Agora gaat ervan uit dat ouders een actieve en betrokken rol spelen in de ontwikkeling van hun kinderen, ook op het gebied van onderwijs. Ouders zijn educatieve partners die niet alleen geïnformeerd worden, maar ook deelnemen (drie tot vier keer een avondsessie per schooljaar) aan de Agora communitybijeenkomsten samen met kinderen en coaches; die via telefoon, e-mail en WhatsApp communiceren met de coach van hun kind; die zelf jaarlijks een actieve bijdrage leveren in de vorm van een presentatie, workshop, masterclass, excursie enzovoort.

2.2.8 Under construction

Agora is nooit af. Sinds de start in 2014-2015 is er altijd beweging: wat kunnen we verbeteren? Zijn we nog bezig met de kern van ons ideaal of dwalen we af? Vaak gaat het om kleinere stappen voorwaarts zoals een andere opzet en invulling van het vak lichamelijke opvoeding, het opzetten van een interne bibliotheek met echte boeken, het experimenteren met flexibele start- en vertrektijden per dag voor examenleerlingen. Soms beginnen veranderingen op een heel beperkte schaal en verspreiden zich later als een olievlek over de hele organisatie (bij voorbeeld de ontwikkeling van de Voortgangsmonitor en de Challengemonitor die nu organisatiebreed gebruikt worden; zie paragraaf 2.2.5). Daarnaast zijn er de grote uitdagingen als omgaan met het eindexamen of invulling geven aan Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Veranderingen hoeven niet altijd betrekking te hebben op de leerlingen. Ook vragen als 'Hoe creëren we een boeiende loopbaan met perspectieven voor coaches van Agora?' zijn aan de orde en vragen om een oplossing.

2.2.9 Zelforganisatie

In de dagelijkse tijdsbesteding van de coaches zijn naast het werken met de eigen groep van leerlingen gemiddeld drie uur ingepland voor gezamenlijk overleg, externe afstemming, voorbereiding, planning, reflectie, ontwikkeling, professionalisering en dergelijke: elke ochtend van 8.00 tot 9.00 uur en elke middag van 14.30 tot 16.30 uur. In de praktijk betekent dit dat de coaches voor een belangrijk deel zelf hun werk organiseren, taken verdelen, knelpunten oplossen, prioriteiten stellen. Deze autonomie op de werkvloer geeft slagkracht en dynamiek aan de organisatie. Aan de ene kant is er het gevoel van vrijheid en eigenaarschap, aan de andere kant het besef dat de coaches het ook zelf moeten doen en bij problemen niet kunnen weggijken of afschuiven. Dat gebeurt dan ook niet.

2.2.10 Inspiratiebronnen

Agora is een typisch voorbeeld van een bottom-up-innovatie: ontstaan vanuit problemen in de praktijk; sterke en gezamenlijke visie als blijvend kompas; oplossingen uitproberen in levensechte situaties; draagvlak en commitment als motor; ontwikkeling als verkennen van mogelijkheden; niet elkaar afrekenen, maar elkaar vasthouden.

Innovatie van onderop betekent geenszins een naar buiten gesloten blikveld.

Bij het bouwen aan Agora is en wordt ondersteuning en inspiratie gevonden bij een aantal theorieën.

Enkele daarvan zijn:

- zelfdeterminatietheorie van Deci (1985) & Ryan (2000)
- model van zelfregulerend leren van Huh and Reigeluth (2017)
- Agile learning en werken met scrum van Schwaber, K. & Sutherland, J. (2013)
- het creatieve proces in vier fasen van SLO (2019)
- learner-centered psychological principles (APA 1997) en Cornelius-White (2013)
- taxonomie van Robert J. Marzano (1997)

- theory van Implementation intentions van Gollwitzer (1999)

Wat problematisch blijkt bij Agora, is het initiëren van extern onderzoek naar de effecten van Agora op bijvoorbeeld leermotivatie, creativiteit en zelfregulerend vermogen van leerlingen. Onderzoeksvoorstellen van universiteiten en onderzoeksinstituten stranden van jaar tot jaar bij subsidiegevers. Een uitzondering is een recentelijk gestart onderzoek met financiële middelen van MinOCenW naar het studiesucces van Agoraleerlingen in het hoger onderwijs (Claessen, 2020b).

2.3 Groei van het Agora-concept

Het onderwijsconcept van Agora blijkt inspirerend te werken. Nieuwsgierig en vol verwachting door alle verhalen komen scholen op bezoek bij Agora in Roermond. Vaak zijn dit scholen die zelf ook al denken over of bezig zijn met onderwijs anders in te vullen. Na kennisname van het fenomeen Agora, na gesprekken met leerlingen en coaches en na eigen waarneming zijn er scholen die besluiten ook zelf aan de slag te gaan met het Agora-model binnen hun eigen school of binnen een nieuwe nog te stichten school. Deze laatste optie van een volledig nieuwe school is verre van eenvoudig door de restrictieve regelgeving bij het stichten van nieuwe scholen.

Het aantal scholen dat in de voetsporen van Agora Roermond wil treden is groeiend.

De praktijk wees uit dat de Agora-scholen behoefte hadden aan allerlei vormen van samenwerking, zowel intern als extern. Dit leidde tot de oprichting van de Vereniging Agora Onderwijs (website Vereniging Agora Onderwijs). Op 8 juli 2020 is deze samenwerking ook geformaliseerd met doelen als stimuleren, faciliteren en profileren, realisatie van visie en met activiteiten als kennisuitwisseling, elkaar bezoeken, opleiden van leraren, stimuleren van wetenschappelijk onderzoek.

In september 2020 zijn 12 scholen lid van de Vereniging Agora Onderwijs.

TABEL 2.1 OVERZICHT VAN AGORA-SCHOLEN DIE LID ZIJN VAN DE VERENIGING AGORA ONDERWIJS

<i>Naam school</i>	<i>Startjaar</i>	<i>Aantal leerlingen</i>
Agora Roermond	2014	294
Koningin Wilhelmina College Culemborg	2018	107
Liemers College Zevenaar	2018	90
Montessori College Nijmegen	2018	80
10-15 Agora Groesbeek	2018	60
't R@velijn Steenbergen	2018	22
De MET Leuven	2019	40
Pantarijn Wageningen	2019	13
Damstede 2 Agora Amsterdam	2020	72
Bonaventuracollege Leiden	2020	46
Klein Rotterdam	2021	ntb
Buurtcollege Agora Maas en Peel	2021	ntb

Starten met Agora-onderwijs vergt soms een heel lange adem zoals het verhaal van Buurtcollege Agora Maas en Peel laat zien. De minister heeft op 2 juli 2020 besloten dat er in de gemeente Peel en Maas per augustus 2021 een Agora als nieuwe school van start zal moeten gaan. De minister honoreert hiermee de aanvraag van de ouders, die jarenlang geblokkeerd werd door het bestuur van de gemeente en het bestuur van de provincie.

Het onderwijsconcept van Agora trekt ook de aandacht buiten Nederland.

- Op 10 juli 2020 heeft Agora Roermond de *International School of the Year Award* ontvangen van de Edu Futurist Community, een internationale organisatie in Engeland die zich bezighoudt met scholing, consultancy en congressen op het terrein van onderwijsinnovatie (Houben, 2020). Sinds enkele jaren reikt deze organisatie ook awards uit aan bijzondere onderwijsprojecten.

- In 2020 is het onderwijsconcept van Agora opgenomen in the HundrED 2020 Yearbook. De organisatie HundrED ORG, een non-profit organisatie uit Finland, stelt jaarlijks een Global Collection samen van de 100 meest spraakmakende onderwijsinnovaties (Agora, 2020).

- In The Guardian van 15 augustus 2020 wordt Agora beschreven als '1 of the 21 briljant ideas to remake the world'. Aanleiding was de Engelse vertaling van *De meeste mensen deugen, een nieuwe geschiedenis van de mens* van Rutger Bregman, waarin hoofdstuk 14 helemaal gewijd is aan een beschrijving van Agora: 'a school with no classrooms, homework or grades encourages creativity and imagination, rather than an ability to sit still and nod' (Guardian, 2020). *De meeste mensen deugen* van Rutger Bregman is inmiddels niet alleen in het Engels vertaald, maar ook in het Fins, Noors, Frans, Duits, Italiaans en Portugees. Agora gaat zo wereldwijd.

2.4 Uitdaging van het eindexamen

Het eindexamen is niet alleen een uitdaging voor leerlingen. Ook voor scholen zijn eindexamens een jaarlijkse hordenloop.

2.4.1 Spanning tussen onderwijsconcept en eindexamen

Het zal geen verbazing wekken dat Agora en het huidige eindexamen niet tot dezelfde bloedgroep behoren. 'De geslotenheid van het eindexamen verstaat zich slecht met alles wat Agora is: de ruimte, het maatwerk, de flexibiliteit, de gelijke kansen voor kinderen en het loslaten van een ingeroosterd en leidend curriculum' (Vereniging Agora Onderwijs, 2020). Deze spanning geldt niet alleen voor Agora, maar voor elk onderwijsconcept dat maatwerk en autonomie laat prevaleren boven standaardisatie en uniforme regelgeving. Er is een groeiend aantal scholen dat moeite heeft met het eindexamen als scherperechter. In de onderbouw van het vo is de regelruimte nog relatief groot. Scholen hebben voldoende gelegenheid om in te zetten op hun eigen idealen. Met het naderen van het eindexamen in de bovenbouw worden de marges smaller c.q. dreigen ze te verdwijnen.

Met deze constatering van een diepe discrepantie is het probleem natuurlijk niet opgelost. Er wordt weliswaar veel gepraat en geschreven over de opzet en de inrichting van het eindexamen, maar ook Agora ontkomt niet aan de cesuur van het eindexamen: deelname aan het eindexamen is een uniforme bekostigingsvoorwaarde voor alle vo-scholen en bovendien heeft Agora naar leerlingen en ouders een diplomagarantie afgegeven op het niveau van het basisschooladvies. Tot slot heeft het diploma ook nog steeds de waarde van een passe-partout naar vervolgopleidingen.

2.4.2 Terugblik op eerste examenjaar 2017-2018

Na de start van Agora in 2014-2015 is met man en macht en met succes gewerkt aan het uitrollen en uitbouwen van het eigen onderwijsconcept. Het eindexamen lag nog achter de horizon en wierp geen schaduwen vooruit. Maar vier jaar later trad de eerste generatie examenleerlingen van Agora aan en moest er een scenario bedacht worden voor een succesvolle voorbereiding op het eindexamen in combinatie met behoud van de eigen uitgangspunten (Claessen, 2019).

De invulling van dit examentraject is even uniek en eigenzinnig als Agora zelf:

- Leerlingen die eindexamen gaan doen, stappen bij de start van schooljaar 2017-2018 over naar de Examengroep en de bijbehorende voorbereiding op het examen.
- De Examengroep is een aparte organisatorische eenheid met een eigen lokaal.
- Iedere leerling heeft zijn eigen examenplannen. Leerlingen richten al hun energie op hun eigen examenonderdelen.
- De Examengroep heeft een eigen coach/mentor die dagelijks aanwezig is, die in detail per vak de voortgang van elke leerling volgt, die – waar nodig – mede stuurt en plant en die als probleemoplosser optreedt.
- Per examenvak is er een bevoegde docent – aangeduid als de ‘vakexpert’ – beschikbaar, die met elke leerling apart voor dat vak het examentraject uitzet. Het is ook deze vakexpert die verantwoordelijk is voor de onderdelen van het Schoolexamen (SE). De vakexperts worden op basis van vrijwilligheid aangezocht. Voor de vakken waarvoor geen vakexpert kan worden gevonden (bijvoorbeeld kunst, muziek), schuift de examenleerling aan bij een van de andere SOML-scholen.
- Het is aan de vakexperts om voor hun eigen vak de specifieke voorbereiding op het examen in te vullen.

Het eerste examenjaar van 2017-2018 was een jaar van grote turbulentie met het betreden van nog onbekende wegen. Het was ook een heel enerverend jaar. Na het afsluiten van de eindexamens was duidelijk dat er nog een reeks stevige uitdagingen wachtte voor de komende jaren:

Zoeken naar verbinding tussen het Agora-concept en de werkwijze binnen de Examengroep.

Het risico is niet denkbeeldig dat wereld van Agora en de wereld van de Examengroep min of meer uit elkaar groeien en dat zou zeer nadelig zijn voor beide. Examencoaches, vakexperts en Agora-coaches hebben onderscheiden posities, maar zijn samen wel de dragende pijlers van Agora als geheel.

Inhoudelijke aansluiting verbeteren in termen van basiskennis en basisvaardigheden.

De afstand tussen de specifieke inhouden en vaardigheden voor het eindexamen en het inhoudelijke aanbod binnen Agora is groot. Dit geldt met name voor basiskennis en basisvaardigheden voor Nederlands, Engels en wiskunde.

Inhoudelijke verbindingen leggen tussen challenges in Agora en examenonderdelen.

Wanneer het examenperspectief van Agora-leerlingen meer concrete vormen begint aan te nemen zouden de leerlingen in de keuze en uitwerking van hun challenges een relatie kunnen leggen met de mogelijke examenonderdelen. De inhoudelijke overgang wordt daardoor versoepeld. Mogelijk zouden ook bepaalde examenonderdelen als CKV-dossier, profielwerkstuk, D&P-dossier, maatschappijleer al eerder (deels) hun beslag kunnen krijgen.

Versterken van de band met en tussen de vakexperts onderling.

Het aantal vak experts gaat de komende jaren snel toenemen. Hoewel iedere expert te maken heeft met zijn eigen vak, zijn er ook gemeenschappelijke, vakoverstijgende items die vragen om afstemming.

Meer focus leggen binnen Agora op zelfsturing en studiediscipline van de leerlingen.

Het studeren binnen de Examengroep is van een andere orde als binnen Agora en veronderstelt dat leerlingen met een grote mate van zelfstandigheid hun studieproces plannen, organiseren en ook uitvoeren.

De organisatie van de Examengroep tegen het licht houden in het perspectief van de sterk groeiende aantallen in de komende jaren.

Bij de organisatie van de Examengroep gaat het om een veelheid van aspecten zoals: de organisatie bij de snel groeiende aantallen leerlingen in de komende jaren; het lering trekken uit de ervaringen van de eerste generatie vakexperts; de bekostiging; het vinden van voldoende vakexperts.

2.4.3 Onderzoek in schooljaar 2019-2020

We zijn met de afsluiting van het schooljaar 2019-2020 weer drie jaar verder: van een handvol examenleerlingen naar een groep van tegen de vijftig leerlingen; van vooral vmbo-examens naar de hele range van vmbo, havo en vwo; van één examencoach naar een groep van zeven examencoaches; van het signaleren van problemen naar het implementeren van oplossingen enzovoort. Het is tijd om een balans op te maken. We willen daarbij twee vragen beantwoorden:

- Hoe hebben de leerlingenaantallen van Agora Roermond en de examenresultaten zich in de afgelopen jaren ontwikkeld en welke kanttekeningen kunnen daarbij geplaatst worden?
- Welke stappen zijn de afgelopen jaren gezet om enerzijds het examentraject te stroomlijnen en te optimaliseren en anderzijds recht te doen aan de Agoriaanse manier van werken?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, zijn in 2019-2020 de volgende activiteiten ondernomen:

- aanwezigheid op dinsdagochtend in de twee aparte, grote zalen van de examenleerlingen gedurende het schooljaar. Examenleerlingen is de verzamelnaam voor alle leerlingen die niet meer in het reguliere challenge-model zitten, maar die zich in twee eigen zaalachtige ruimtes voorbereiden op hun eind-examen (afsluitend eindexamen en bij slagen diploma dit jaar OF enkele vakken dit jaar = vervroegd eindexamen en volgend jaar de rest OF in voorbereidende, oriënterende fase van niveau-, profiel- en pakketkeuze). In totaal gaat het daarbij om ruim 100 leerlingen.
- bijwonen van gesprekken van examencoaches en de individuele leerlingen
- bilaterale gesprekken met de examencoaches
- gesprekken met een aantal vak experts over hun aanpak en ervaringen
- individuele gesprekken met leerlingen
- intensieve gesprekken met het hoofd administratie die met grote nauwkeurigheid ook alle examenresultaten ter beschikking stelde
- bestudering van interne documenten, nota's en mails
- deelname aan digitale vergaderingen
- bestudering van relevante regelgeving.

Het schooljaar 2019-2020 werd natuurlijk ook getekend door de coronacrisis. Op maandag 16 maart 2020 gingen de scholen op slot en kwam ook een einde aan de wekelijkse bezoeken in Roermond.

2.5 Samenvatting

Sinds de start van Agora in 2014-2015 zijn zes schooljaren verstreken. De visie en missie van de vier founding fathers zijn werkelijkheid geworden in een heel eigenwijze school waar leerlingen tot op persoonlijk niveau de kans krijgen om te variëren naar tempo, niveau, plaats, proces, inhoud en resultaat. In de loop

van de jaren hebben de dragende elementen van het Agoraconcept steeds meer vorm en inhoud gekregen: open dagindeling, heterogene groepssamenstelling, rol van de coach, challenge, monitoring en registratie, Chromebook, ouders, zelforganisatie en steeds weer nieuwe inspiratiebronnen. Het bouwproces is evenwel niet voltooid, maar heeft permanent de status van 'under construction'.

De aantrekkingskracht van Agora blijft niet beperkt tot Roermond. Inmiddels zijn er twaalf scholen die het concept omarmd hebben en die als leden van de Vereniging Agora Onderwijs samen verder bouwen aan hun ideaal. Ook internationaal krijgt het Agoraconcept waardering.

Dit ideaal van ruimte, maatwerk, flexibiliteit, gelijke kansen en loslaten van een ingeroosterd en leidend curriculum verstaat zich slecht met het gestandaardiseerde eindexamen en zijn uniforme regelgeving. Tegelijkertijd is deze steepchase als bekostigingsvoorwaarde niet te vermijden. Om de leerlingen voor te bereiden op dit op dit eindexamen heeft Agora een heel eigen systematiek ontwikkeld voor de eerste examenleerlingen in 2017-2018.

Literatuur

- Agora (2020). *Agora in The HundrED 2020 Yearbook: the school with no classes, no classrooms and no curriculum*. https://hundred-cdn.s3.amazonaws.com/uploads/report/file/10/hundred_yearbook_2020_digital.pdf
- APA. (1997). *The Learner-Centered Psychological Principles: A framework for school reform and redesign*. Retrieved from <https://www.apa.org/ed/governance/bea/learner-centered.pdf>
- Bregman, R. (2019). *De meeste mensen deugen. Een nieuwe geschiedenis van de mens*. Amsterdam: De Correspondent.
- Bregman, Rutger (2020). *Humankind. A Hopeful History* Engels/vertaling uit het Nederlands door Elizabeth Manton, Erica Moore. London: Bloomsbury.
- Claessen, J. (2016). *Tegels van Agora. Verslag van het eerste jaar van een grensverleggende onderwijsonderwijs*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. (2019). *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar van grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. et.al (2020a). *Schoolfactoren en leraarsbekwaamheden in vernieuwingsscholen*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. (2020b). *Leren voor een leven lang ontwikkelen. Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern 1. Voorstudie. Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*. Heerlen: Open Universiteit.
- Covey, Stephen, R. (1989). *The seven habits of highly effective people*. New York: Simon & Schuster.
- Cornelius-White, J. H. D., Motschnig-Pitrik, R., & Lux, M. (2013). *Interdisciplinary handbook of the person-centered approach: Research and theory. Interdisciplinary Handbook of the Person-Centered Approach: Research and Theory*. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-7141-7>
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum
- Drummen, S., Fasen, J., Martens, B. & Sterken, B. (juni 2013). *Agora Roermond*. <http://agoraroermond.nl>
- Drummen, S. (2019). *Catharsia. Het anti-mayonaise-boek ter voorkoming en bestrijding van educatieve alzheimer*. Roermond: SOML.
- Egodact (2020). *Egodact in The HundrED 2020 Yearbook: develops innovative education software that helps motivate students*. https://hundred-cdn.s3.amazonaws.com/uploads/report/file/10/hundred_yearbook_2020_digital.pdf
- Gollwitzer, P. M. (1999). Implementation Intentions. Strong effects of simple plans. *American Psychologist* 54(7), 493–503.
- The Guardian (2020). <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2020/aug/15/rutger-bregman-what-if-we-give-children-the-freedom-to-play-and-learn-on-their-own>

Houben, R. (2020). *Speech bij gelegenheid van de uitreiking van de International School of the Year award door Edu Futurist Community op 10 juli 2020*. <https://www.youtube.com/watch?v=yvuijSJZGfE&feature=youtu.be>

Huh, Y., & Reigeluth, C. M. (2017). Self-Regulated Learning: The Continuous-Change Conceptual Framework and a Vision of New Paradigm, Technology System, and Pedagogical Support. *Journal of Educational Technology Systems*, 46(2), 191–214. <https://doi.org/10.1177/0047239517710769>

Marzano, R.J., & Pickering, D.J. (1997). *Dimensions of learning. Trainer's manual*. Virginia USA: ASCED.

Ryan, R. M., & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American Psychologist*, 55(1), 68–78. doi:10.1037/0003-066X.55.1.68

Schwaber, K., & Sutherland, J. (juli 2013). *De Scrumgids. De definitieve gids voor Scrum: de regel van het spel*.

SLO (30 juni 2019). *Leerplankader kunstzinnige oriëntatie, Het creatieve proces*.

Website Vereniging Agora Onderwijs <https://www.agoraonderwijs.nl/>

Website Agora Roermond <https://niekee.nl>

3 Leerlingen en eindexamens van Agora Roermond

Het stichten van een nieuwe school is geen garantie voor succes. Nogal wat scholen die van de overheid het groene licht krijgen voor een start met bijbehorende bekostiging, blijken na verloop van tijd niet te kunnen voldoen aan het vereiste minimumaantal leerlingen. Wordt deze eerste horde met succes genomen, dan dient het eindexamen zich aan.

3.1 Ontwikkeling van het leerlingenaantal van Agora

Op 27 augustus 2014 was de kennismakingsbijeenkomst van de eerste 34 leerlingen en hun coaches. Sindsdien is er sprake van een blijvende groei.

TABEL 3.1 TOTAAL AANTAL LEERLINGEN AGORA ROERMOND OP TELDATUM 1 OKTOBER

<i>Schooljaar</i>	<i>Aantal</i>
2014-2015	34
2015-2016	61
2016-2017	107
2017-2018	167
2018-2019	241
2019-2020	277
2020-2021	294

Op het eerste gezicht lijkt er sprake te zijn van een min of meer bescheiden natuurlijke groei die mede gerelateerd is aan de jaarlijkse uitbreiding: de startgeneratie gaat naar het tweede verblijfsjaar jaar en er komt een nieuwe generatie beginnende leerlingen; vervolgens drie jaargangen in het derde jaar enzovoort. Daarnaast is er nog de uitbouw van havo en vwo naast vmbo.

Toch schuilt er achter deze cijfers een andere werkelijkheid waar Agora ook beleidsmatig mee heeft geworsteld.

De eerste lichter van 34 leerlingen was het resultaat van een 'gewone' voorlichtingscampagne voor ouders en leerlingen zoals veel scholen die kennen. Bijzonder was natuurlijk wel de expliciete boodschap van een radicaal andere school (geen proefwerken, geen rapporten enzovoort) en het gegeven dat ook een actieve bijdrage van de ouders werd vereist. Ouders en leerlingen die hiermee instemden, waren welkom. Het waren allemaal leerlingen die de overstap maakten van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs. Wat toen al opviel, was dat van deze 34 leerlingen een substantieel deel dagelijks een flinke reisafstand aflegde om naar Agora te gaan. Anno 2019-2020 was dat nog steeds zo. Ook de nieuwe Agora-scholen kennen dit fenomeen. Leerlingen komen van heinde en verre.

In het schooljaar 2015-2016 kon de voorlichting gestoeld worden op de ervaringen van het eerste jaar. Aspirant-leerlingen kregen de gelegenheid om mee te lopen. Wat opviel was dat niet alleen leerlingen uit het basisonderwijs zich meldden, maar ook een bescheiden aantal overstappers uit andere vo-scholen.

Agora was inmiddels zichtbaar in de praktijk en ouders raakten enthousiast over het concept. Daarnaast waren er ouders die onder de indruk waren van de zorgbreedte en zorgintensiviteit van Agora. Agora bleek een warme, zorgzame school te zijn met heel veel begeleiding en betrokkenheid.

In de jaren daarna nam het aantal zij-instromers steeds grotere vormen aan. Er meldden zich nu ook zij-instromers vanwege de flexibele eindexamenorganisatie van Agora. Ook was er een grote belangstelling van ouders en aspirant-leerlingen op de jaarlijkse voorlichtingssessies. Waar andere scholen geconfronteerd werden met krimp, stond Agora voor de vraag: willen we groeien, hoe willen groeien en welke groei kunnen we aan? Immers, forse jaarlijkse uitbreiding van het aantal leerlingen impliceert ook een forse groei van het aantal coaches en die zijn niet op afroep beschikbaar. In de verdere ontwikkeling staat Agora voorts nog voor een reeks van uitdagingen die energie en capaciteit zullen vragen. Ook moet de fysieke ruimte aanwezig zijn.

Geconfronteerd met deze uitdagingen heeft Agora in de afgelopen jaren een expliciet aannamebeleid ontwikkeld ('Kennismaken & aanmelden', website Agora Roermond). Dit beleid is grotendeels gestoeld op de uitgangspunten van Agora en deels ook een kwestie van lijfsbehoud.

Uitgangspunten voor het aannamebeleid zijn:

- Agora Roermond heeft voor 2020-2021 en 2021-2022 het maximumaantal leerlingen bereikt dat geplaatst kan worden. Dat betekent dat de nieuwe instroom ongeveer gelijk moet zijn aan de uitstroom.
- Er worden alleen leerlingen aangenomen die het basisonderwijs verlaten, en geen zij-instromers meer.
- De nieuwe instroom bestaat uit een min of meer gelijke verdeling van vmbo-, havo- en vwo-leerlingen.
- Van de totale populatie leerlingen mag maximaal tien procent een (zwaardere) zorgproblematiek hebben.
- Broers en zussen van inmiddels aangenomen leerlingen hebben voorrang.
- Wanneer het aantal aanmeldingen de beschikbare plaatsen overschrijdt of de verhouding tussen vmbo-havo-vwo-zorg-leerlingen uit balans raakt, wordt er geloot.

Kiezen voor Agora is een ingrijpende keuze en de school biedt dan ook een omvangrijk en gevarieerd traject aan. Kiezen voor Agora betekent dat je vooraf min of meer wordt 'ondergedompeld' in Agora, dat er geen enkel misverstand kan bestaan over de gevolgen van je keuze en dat beide partijen een commitment aangaan over je schoolloopbaan.

Kennismakings- en aannametraject:

- Startpunt voor ouders en leerlingen is de website.
- Voor ouders van basisschoolleerlingen uit groep 7 en 8 zijn er aparte infoavonden.
- Voor potentiële leerlingen en hun ouders is er een open dag waar ook zittende leerlingen van Agora, hun ouders en coaches aanwezig zijn om tekst en uitleg te geven.
- Leerlingen die interesse hebben, kunnen zich inschrijven voor een Meedoedag op Agora waarbij ze echt meelopen, hun eigen challenge maken en waarbij ook de ouders aanwezig zijn bij de afsluiting.
- De volgende stap is de formele aanmeldavond waarbij ouders, leerling en coaches ook weer aanwezig zijn en overleg voeren en zorg dragen voor de overdracht van alle relevante documenten.
- Binnen het totale traject is het dan tijd voor het persoonlijke kennismakingsgesprek van de leerling (alleen) met een of twee coaches.
- De laatste stap is de brief met uitsluitsel over toelating tot Agora.

3.2 De eindexamens van Agora

Het schooljaar 2019-2020 was het derde examenjaar van Agora Roermond.

3.2.1 Slagingspercentages in de afgelopen drie jaren

Op donderdag 4 juni 2020 werden de diploma's conform coronaprotocol uitgereikt. Door het bijzondere karakter van het eindexamen in dit jaar (alleen schoolexamen en geen centraal examen) wisten de leerlingen natuurlijk al veel eerder of ze geslaagd waren.

TABEL 3.2 RESULTATEN EINDEKAMENS AGORA ROERMOND IN DE AFGELOPEN DRIE JAREN

Schooljaar	Deelnemers	Kader	Gemengd	Theoretisch	Havo	Vwo	Totaal
		T %	T %	T %	T %	T %	T %
2017-18	6	1 100%	3 100%		2 100%		6 100%
2018-19	25	4 100%	9 66,7%	3 66,7%	7 42,9%	2 50%	25 64%
2019-20	47	5 100%	12 100%	5 100%	17 100%	8 100%	47 100%

T: totaal aantal deelnemers

%: percentage geslaagden

Kader: Kader beroepsgerichte Leerweg Vmbo

Gemengd: Gemengde Leerweg Vmbo

Theoretisch: Theoretische Leerweg Vmbo

Bij de resultaten van dit schooljaar zijn nog de volgende aanvullingen mogelijk:

- 46 van de 47 leerlingen slaagden direct op basis van de schoolexamens. Eén havoleerling behaalde zijn diploma door twee keer gebruik te maken van een resultaatverbeteringstoets.
- Zes leerlingen (2x vmbo, 2x havo en 2x vwo) deden met succes examen in twee profielen.
- Twee vwo-leerlingen slaagden cum laude (minimaal een gemiddelde van een 8,0).
- Naast de eindexamens van Agora Roermond waren er zes leerlingen van in totaal drie andere Agora-scholen die eindexamen deden, allemaal met succes.

Uit de examendeelnamecijfers en examenresultaten van de afgelopen drie jaren is duidelijk dat er bij Agora Roermond nog geen sprake is van een min of meer stabiel patroon zoals dat elders gebruikelijk is:

- Het aantal van zes leerlingen in het eerste examenjaar is natuurlijk te klein om conclusies te trekken, al mag het resultaat van 100 procent geslaagden natuurlijk wel gezien worden.
- In het tweede examenjaar waren er weliswaar 25 kandidaten, maar bleef het slagingspercentage op een magere 64 procent steken.
- Met 47 examenkandidaten in 2019-2020 heeft Agora een aantal bereikt dat min of meer indicatief zal zijn voor de komende jaren. De tijd zal uitwijzen waar het slagingspercentage van Agora zich ongeveer zal gaan 'nestelen'.
- Veel van de examenkandidaten zijn zij-instromers (om welke reden dan ook): in het eerste examenjaar 50 procent. In de jaren daarna neemt het aandeel van de zij-instromers geleidelijk af, maar het is nog steeds substantieel. Met het nieuwe toelatingsbeleid zal het percentage zij-instromers verder gaan

dalen en dan zal pas echt blijken in welke mate leerlingen die hun hele schoolloopbaan op Agora hebben doorgebracht, ook de laatste horde van het eindexamen kunnen nemen.

- De huidige examenresultaten zijn nog niet representatief voor alle onderwijsniveaus. Agora streeft naar een min of meer gelijke verhouding van vmbo, havo en vwo, en die is nog niet bereikt

Met het slagingspercentage van 100 procent in 2019-2020 is uiteraard het maximale resultaat bereikt, maar wel onder corona-omstandigheden. Over de impact van corona op het eindexamen zijn de meningen verdeeld. In paragraaf 3.3 zullen we hier nader op ingaan.

Het slagingspercentage is natuurlijk ook afhankelijk van de inzet van de school om het examentraject maximaal te faciliteren en optimaliseren. Na het magere percentage van 64 procent in 2018-2019 heeft Agora hier veel energie in gestopt. Hoofdstuk 4 beschrijft welke grote en kleine verbeteringsstappen Agora gezet heeft.

3.2.2 Vervroegde examens in de afgelopen drie jaren

Naast de meestgebruikte mogelijkheid om het eindexamen in één jaar te doen, kunnen leerlingen ook vervroegd examen afleggen. Dat betekent dat een leerling al in het voorlaatste jaar een of meer examenvakken volledig kan afsluiten. In het laatste jaar hoeft hij dan geen aandacht meer te besteden aan dit vak. Zo'n vervroegd examen heeft niet alleen voordelen. De rest van het eindexamen in het jaar daarop moet met succes worden afgesloten, anders vervallen de eerder afgelegde onderdelen. Vervroegde vakken die met een onvoldoende worden afgesloten gaan als negatieve ballast ook mee naar het laatste jaar en tellen regulier mee bij de slaag-zakregeling.

TABEL 3.3 RESULTATEN VERVROEGD EXAMEN AGORA ROERMOND IN DE AFGELOPEN DRIE JAREN

<i>Schooljaren</i>	<i>Aantal deelnemers</i>	<i>Aantal beoogde vakken</i>	<i>Aantal geslaagde vakken</i>	<i>Percentage geslaagd/beoogd</i>
2017-2018	9	26	20	77%
2018-2019	30	52	44	85%
2019-2020	15	30	29	97%

Uit het aantal deelnemers blijkt dat binnen Agora nogal wat leerlingen gebruik maken van deze verleidelijke optie: spreiding van examenlast, alvast kunnen wennen aan examensysteem, enkele 'gemakkelijke' vakken alvast aftikken zodat er meer ruimte ontstaat voor de 'moeilijke' onderdelen in het laatste jaar, enzovoort. In de loop van de jaren heeft Agora het beleid voor vervroegd examen doen aangescherpt: alleen vervroegd examen voor die vakken waar je zeker bent van een (ruime) voldoende en vakken die je doorschuift naar het laatste jaar, staan ook in het voorlaatste jaar onverkort op de agenda. Voor het jaar 2019-2020 betekende dit dat vrijwel alle beoogde examenvakken met succes werden afgesloten, en met een gemiddeld cijfer van 7 of meer.

3.3 Eindexamens, corona en Agora

Op 15 maart 2020 kondigde minister Slob aan dat alle scholen tot en met 6 april dicht zouden gaan. 'De schriftelijke centrale examens waarvan de afname op 7 mei aanstaande start, gaan vooralsnog gewoon door.' (MinOCenW, 17 maart 2020a). Inmiddels weten we dat de lockdown veel langer geduurd heeft en dat de

centrale examens zijn komen te vervallen. Het eindexamen 2019-2020 bestond uitsluitend uit de schoolexamens (MinOCenW, 27 maart 2020b). De combinatie van lockdown en in het verlengde daarvan het vervallen van de centrale examens had natuurlijk een geweldige en ongekennde impact: leerlingen en docenten werden ineens geconfronteerd met heel andere omstandigheden en randvoorwaarden; scholen moesten hun organisatie en logistiek ingrijpend aanpassen en de landelijke spelers (Omens & van der Ploeg, 2019: MinOCenW – verantwoordelijk voor het stelsel van toetsen en examens; College voor Toetsing en Examens – regievoerder op de examenketen; DUO – logistiek; Cito – centrale examens; SLO – ontwikkeling syllabi) moesten zorgdragen voor een nieuwe regie, bijgestelde regelgeving en opzet.

Inmiddels is ruim een halfjaar verstreken en kunnen we een eerste, voorzichtige balans opmaken vanuit het perspectief en ervaringen van Agora Roermond. We zullen daarbij niet alleen kijken naar gebeurtenissen en maatregelen die voor alle scholen uniform en algemeen geldend waren (bijvoorbeeld de nieuwe slaag-zakregeling), maar ook naar onderdelen waar scholen al dan niet een eigen invulling aan konden geven (bijvoorbeeld al dan niet aanpassen van de PTA's (Programma voor Toetsing en Afsluiting).

3.3.1 Slagingspercentages voortgezet onderwijs

Op landelijk niveau zijn de slagingspercentages in het voortgezet onderwijs tamelijk stabiel zoals tabel 3.4 laat zien.

TABEL 3.4 SLAAGPERCENTAGE PER ONDERWIJSSOORT EN TOTAAL IN DE PERIODE 2015-2019 EN 2020

Schoolsoort	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Vmbo-bb	97,5	97,7	98,1	97,8	97,9	99,4
Vmbo-kb	95,2	95,7	96,0	95,2	95,7	99,4
Vmbo-gt	94,3	94,2	92,9	92,5	92,9	99,2
Havo	87,8	88,9	87,5	88,1	88,3	97,5
Vwo	92,7	91,5	91,3	91,9	90,7	98,9
Totaal	92,7	92,8	92,1	92,1	92,0	98,7

Bron:

-Eindexamens voortgezet onderwijs. Onderwijs in cijfers

-Statistieken over het eindexamen: het ultieme overzicht (2020)

-Examenresultaten 2020 (MinOCenW, 2020g)

In de jaren 2015-2019 slaagde gemiddeld iets meer dan 92 procent van de kandidaten voor hun eindexamen. In het afgelopen jaar is dit percentage een stuk hoger met 98,7 procent. Dit hogere percentage komt niet uit de lucht vallen. Al in juni 2020 waren er signalen over hogere slaagpercentages. In de Meppeler Courant van 27 juni 2020 verscheen het artikel *'Hoe kan het dat bijna alle jongeren uit Drenthe en Groningen zijn geslaagd voor hun examen?'* Op basis van de bijgevoegde resultaten van alle scholen in beide provincies concludeert de krant dat bijna 99 procent is geslaagd. Als bijna 99 procent geslaagd is, dan is het ook niet vreemd dat heel veel scholen melding maken van 100 procent geslaagden in een of meerdere schoolsoorten. De krant concludeert: 'Het lijkt alles te maken hebben met het ontbreken van de centraal schriftelijke eindexamens. Door de coronacrisis gingen die dit jaar niet door.'

De resultaten van Drenthe en Groningen bleken indicatief voor heel Nederland. Het unieke examenjaar 2020 resulteerde in eveneens unieke en hogere slaagpercentages. Vergeleken met de 92 procent die normaliter

slaagt, betekent dit een plus van 6,7 procent. Met ander woorden: bij een 'normaal' eindexamen met een schoolexamen én een centraal examen zou ongeveer 92 procent geslaagd zijn.

Over de 6,7 procent extra geslaagden zijn de meningen in de media verdeeld. Voor de ene groep is het eindexamen 2020 te gemakkelijk geweest door het ontbreken van de centraal schriftelijke examens van Cito. Voor de andere groep is deze verklaring te kort door de bocht en zijn er ook nog andere verklaringen voor het hogere percentage.

Bij SOML (Stichting onderwijs Midden Limburg met 11 scholen waaronder Agora Roermond) was 98 procent geslaagd. Ook hier hadden de meeste scholen een of meer percentages van 100 procent geslaagden. Ook Agora behoorde tot de categorie van 100 procent geslaagden. Zoals we eerder betoogden, zijn er bij Agora nog geen min of meer stabiele meerjarencijfers om mee te vergelijken.

3.3.2 Meer tijd voor schoolexamens door vervallen van centrale examens

Met het vervallen van de centrale examens kregen scholen de mogelijkheid om leerlingen meer tijd en ruimte te geven voor het afleggen van de schoolexamens. Scholen waren hier niet toe verplicht en hadden in theorie ook de oorspronkelijke deadlines (afronden schoolexamens, inleveren schoolresultaten bij DUO en-zovoort) kunnen aanhouden. Agora – en vermoedelijk heel veel andere scholen – hebben de leerlingen meer tijd gegeven voor de schoolexamens en voor het afleggen van de zogeheten resultaatverbeteringstoetsen.

Normaliter moeten scholen tien dagen voor de start van het centraal eindexamen (7 mei 2020) via BRON bij DUO opgave doen van het schoolexamencijfer voor elk vak. Deadline in 2020 was 26 april. 2020. Scholen op hun beurt wachten niet tot het laatste moment en stellen een eerdere interne deadline vast voor de afronding van de schoolexamens. Bij Agora was dat medio april. Door het vervallen van de centrale examens werd de nieuwe formele externe deadline voor het afronden inclusief herkansing en de uitslagbepaling van de schoolexamens 4 juni 2020 (MinOCenW, 8 april 2020c). Leerlingen kregen dus bijna twee maanden extra tijd voor de schoolexamens!

Leerlingen die daarna gebruik wilden maken van de resultaatverbeteringstoets (mogelijkheid om cijfer te verbeteren of om alsnog te slagen) kregen ook meer tijd en wel vanaf 5 juni 2020 tot de start van de zomervakantie in de betreffende regio.

3.3.3 Lockdown en ander(s) onderwijs

Van de ene op de andere dag gingen de scholen voor bijna vier maanden op slot. Gemiddeld duurde de schoolsluiting in Nederland ongeveer vijftien weken, ongeveer evenveel als het gemiddelde van veertien weken in andere OESO-landen (MinOCenW, *Education at a glance*, 8 september 2020d). Scholen schakelden over naar vormen van digitaal thuisonderwijs en probeerden op die wijze hun onderwijs te continueren. De meningen over het resultaat daarvan zijn verdeeld.

Ook Agora maakte de switch van schoollocatie naar thuissituatie. Waar leerlingen voorheen naar school kwamen om onder leiding van hun coach te werken aan hun challenge of examenvoorbereiding, gebeurde dat nu digitaal op afstand. Deze omschakeling van locatie verliep op Agora snel en gesmeerd: leerlingen en coaches zijn door het onderwijsconcept ervaren digitale gebruikers van devices, iedereen heeft de beschikking over een Chromebook en mobiele telefoon en de technische infrastructuur op Agora maakt een probleemloze digitale communicatie mogelijk. Op maandag 16 maart sloot Agora de poorten en op vrijdag 20 maart was het onderwijs as usual, maar nu digitaal in de thuisomgeving.

Hiermee is absoluut niet gezegd dat voor deze leeftijdsgroep en vanuit het perspectief van Agora digitaal

onderwijs equivalent is aan face-to-face-onderwijs. Wel is de algemene indruk dat de (examen)leerlingen van Agora heel vlot konden omschakelen en weinig tot geen achterstand hebben opgelopen.

De lockdown heeft uiteraard sporen achtergelaten in het onderwijs. Scholen hebben zich maximaal ingespannen om hun reguliere onderwijsaanpak in heel weinig tijd en meestal vanuit een nulsituatie om te zetten naar afstandsonderwijs. Niet alle leerlingen bleken thuis over digitale faciliteiten te beschikken. Een aantal leerlingen raakte uit het gezichtsveld van de scholen. De woonsituatie bleek niet altijd geschikt voor thuisonderwijs. De mate van ondersteuning door de ouders vertoonde grote verschillen. Docenten moesten zich nieuwe competenties eigen maken. De technische infrastructuur van scholen bleek niet altijd berekend op de nieuwe uitdagingen.

Over de impact en de effecten van de lockdown is al veel geschreven en zal ook nog veel geschreven worden:

- Het voortgezet onderwijs heeft grote inspanningen verricht om onderwijs op enigerlei wijze te continueren.
- Vrijwel alle scholen hebben ervaring opgedaan met afstandsonderwijs en ondanks haperingen en onvolmaaktheden is het belangrijk die ervaringen te delen en de expertise vast te houden.
- Afstandsonderwijs is voor vo-scholen absoluut geen alternatief voor face-to-face-onderwijs, maar kan op onderdelen een functionele aanvulling zijn.
- Veel aandacht is er voor het ontstaan van leerachterstand. De OESO (MinOCenW, 2020d) merkt op dat de verschillen tussen leerlingen door corona zijn vergroot en dat met name kwetsbare leerlingen naar verwachting achterstand hebben opgelopen. Onderzoek onder ouders en leerlingen (Bol, 2020) laat zien dat er inderdaad sprake is van sociale ongelijkheid in thuisscholing tijdens de coronacrisis. Hoewel exacte cijfers met voormeting, nameting en controlegroep ontbreken, zijn we van mening dat er leerachterstand is opgetreden (De Bruyckere, 2020; Ellen van Galen, 2020; Point013/Point014, 2020). De overheid heeft dan ook terecht scholen gefaciliteerd die deze achterstand willen aanpakken. Tegelijkertijd moeten we ons realiseren (Fasen, 2020) dat deze leerachterstand betrekking heeft een van de kerntaken van het onderwijs, namelijk kwalificatie: het bijbrengen van kennis en vaardigheden. Achterstand is daarbij gedefinieerd als achterstand op de gebruikelijke leerstofplanning tijdens het schooljaar. Bij de andere kerntaken (socialisatie, persoonlijke ontwikkeling en allocatie) is leerachterstand een minder relevant begrip.
- De lockdown bracht niet alleen maar narigheid voor de leerlingen. De druk van de schouders voelen vallen, even uit de tredmolen van het voortdurend moeten kunnen stappen, meer rust kunnen ervaren, beter kunnen slapen was voor een aantal leerlingen en hun ouders ook een weldaad.
- Het blijft paradoxaal dat we enerzijds spreken over diepe dalen met leerachterstand en dat tegelijkertijd de examenresultaten pieken naar een nooit gekende hoogte.

3.3.4 Landelijke aanpassing van de slaag-zakregeling

De normale slaag-zakregeling zoals die vastligt in het Eindexamenbesluit VO, is een ingewikkelde en gedetailleerde combinatie van de resultaten van de schoolexamens en de centrale examens (CE's). Door het laten vervallen van de CE's zijn de resultaten van het schoolexamen bepalend. Zoals bekend vallen schoolexamens – afgezien van de verplichte eindtermen per vak – geheel onder verantwoordelijkheid van elke school: opstellen, afname, beoordeling en waardering. De centrale schriftelijke examens zijn daarentegen extern, vallen onder verantwoordelijkheid van de Commissie voor Toetsing en Examens en worden opgesteld door het Cito. De uitslagbepaling geschiedt automatisch bij multiple choice of is bij open examenvormen afhankelijk van de eerste correctie (docent van de betreffende school) en de tweede correctie (docent van een andere school).

Het laten vallen van de centrale examens betekende natuurlijk ook dat de slaag-zakregeling moest worden aangepast. 'De slaag-zakregeling blijft zoveel mogelijk in stand, bijvoorbeeld waar het gaat om de kernvakkenregeling en het maximum aantal onvoldoendes. Deze hebben vanzelfsprekend nu betrekking op het schoolexamen in plaats van op het samenspel van schoolexamen en het centrale examen' (MinOCenW, 8 april 2020e).

De slaag- zakregeling 2019-2020 wijkt op de volgende punten af (MinOCenW, 2020b, 2020c, 2020f):

- Het eindcijfer van een vak wordt conform het PTA bepaald op basis van het gewogen gemiddelde van de SE-resultaten.
- Het eindcijfer wordt afgerond naar een geheel getal.
- De regel dat het gemiddelde voor de CE-resultaten minimaal een 5,5 moet zijn, vervalt ('normaal gesproken zakt een relatief klein gedeelte van de leerlingen op deze regel, maar door het vervallen van het centraal examen was dat dit jaar niet aan de orde.' Minister Slob in MinOCenW, 2020g).
- Een leerling die gezakt zou zijn op basis van de SE-resultaten of zijn eindcijfer wil verbeteren, kan deelnemen aan maximaal twee of drie resultaatverbeteringstoetsen (zie paragraaf 3.3.7).
- Bepalingen over de rekentoets gelden dit jaar niet.

Voor de details van de slaag-zakregeling, zie: *Exameneisen vwo 2020; Exameneisen havo 2020; Exameneisen vmbo basis en kader 2020; Exameneisen vmbo gemengde leerweg en theoretische leerweg 2020*.

Deze aangepaste slaag-zakregeling is landelijk en geldt uniform voor alle scholen. Scholen hebben dus geen eigen 'beleidsruimte'.

3.3.5 Geen examenstress

De examenperiode met zijn eigen rituelen is voor veel leerlingen een van de spannendste perioden uit hun leven. Die spanning is gezond en nuttig: je bent alert, geconcentreerd en doelgericht en dat helpt om beter te presteren. Maar die spanning kan ook ongezonde vormen aannemen en omslaan in examenstress met negatieve effecten. 'Er is altijd een groep leerlingen met faalangst, scholieren die eenmaal in de gymzaal finaal dichtklappen. Elk jaar zien scholen daardoor leerlingen die er goed voor staan, tóch zakken op het centraal examen' (schoolbestuurder Peter Lamers van BOVO Haaglanden).

Het achterwege blijven van de centrale examens betekende voor menige leerling het gespaard blijven van deze examenstress en het in alle rust kunnen afleggen van de schoolexamens zonder het zwaard van Damocles van de nog komende centrale examens.

3.3.6 Programma's van Toetsing en Afsluiting

Programma's van Toetsing en Afsluiting (PTA's) zijn het inhoudelijke hart van de schoolexamens. Voor elk vak uit de schoolexamens is er een inhoudelijke beschrijving van de onderwerpen, de toetsvorm, de periode of datum van toetsen, de toetsduur, het aantal toetsen, de weging en eventuele herkansingen. Als dit inhoudelijke hart niet adequaat klopt om welke reden dan ook, ontstaan er grote problemen – zoals we in 2019 in Maastricht hebben gezien. PTA's moeten door de directie van de school worden vastgesteld waarbij de MR instemmingsecht heeft. PTA's moeten vóór 1 oktober worden medegedeeld aan de Onderwijsinspectie en leerlingen.

Nu wil het toeval dat de Onderwijsinspectie op 18 juni 2019 op bezoek was bij Agora/Niekée voor een themaonderzoek naar het 'zorgvuldig verloop van toetsing en afsluiting'. Het oordeel van de Onderwijsinspectie was positief op alle punten. Over de PTA's werd opgemerkt: 'de PTA's voldoen aan de wettelijke eisen. Ze zitten deugdelijk in elkaar. Ze bieden ruimte aan leraren om vanuit de visie van de school inhoud te geven aan het SE.'

Door de lockdown ontstaan er echter problemen met de afname van de schoolexamens. Scholen krijgen daarom de mogelijkheid om de PTA's aan te passen zolang wel steeds de verplichte eindtermen zijn gedekt. Een belangrijke aanvullende bepaling daarbij is dat eventuele aanpassingen van een PTA alleen betrekking mogen hebben op die onderdelen die nog niet zijn afgenomen. De resultaten van de al afgenomen schoolexamentoetsen – en dat zal op de meeste scholen de overgrote meerderheid zijn – blijven ongewijzigd staan.

Aanpassing is daarbij geen smal begrip, maar bestrijkt een breed terrein (MinOCenW 2020b; 2020c; 2020f). De aanpassing *kán* betrekking hebben op:

- aanpassing van de periode of afnamedatum van de deoltoetsen
- aanpassing van het aantal
- aanpassing van de inhoud
- aanpassing van de toetsvorm
- aanpassing van de toetsduur
- aanpassing van de weging en
- aanpassing van eventuele herkansingen.

Een school kan niet zomaar besluiten tot aanpassingen, maar moet recht doen aan het instemmingsrecht van de MR. De school moet ook Onderwijsinspectie informeren en uiteraard ook leerlingen en ouders

Nu zal aanpassing van de afnameperiode of -datum weinig tot geen impact hebben op het resultaat. Aanpassingen aan het aantal, de inhoud, de toetsvorm, de toetsduur, de weging en eventuele herkansing kunnen echter wel van invloed zijn op de moeilijkheidsgraad van een toets. Het is niet bekend in welke mate scholen gebruik hebben gemaakt van de 'aanpassingsoptie'. Wij weten wel wat bij Agora gebeurd is. Bij Agora worden de PTA's al een paar jaar volgens een bepaald sjabloon opgezet met als kenmerken vermelding van de wettelijke eisen (garantie van inhoudelijke volledigheid), flexibiliteit (garantie van speelruimte met zodanige formuleringen dat je kunt switchen) en terughoudendheid in het aantal deoltoetsen (garantie van uitvoerbaarheid). Na de lockdown zijn er op heel beperkte schaal veranderingen doorgevoerd. Daar is bewust voor gekozen: 'zo min mogelijk de spelregels tijdens het spel veranderen'. Het PTA voor LOB moest worden aangepast omdat onderdelen als bezoeken van open dagen, deelnemen aan meeloopdagen en dergelijke niet uitvoerbaar bleken te zijn door de lockdown. Daarnaast zijn er kleine aanpassingen geweest bij het vak Nederlands waar gebruik wordt gemaakt van enkele individuele PTA's.

3.3.7 Resultaatverbeteringstoetsen

De slaag-zakregeling 2020 bracht niet alleen aangepaste regels voor het bepalen van de uitslag, maar ook het nieuwe fenomeen van de resultaatverbeteringstoets (RV-toets). Nieuw is daarbij een relatief begrip. Ook in het verleden konden examenleerlingen hun resultaat verbeteren, maar toen onder de noemer van het herexamen (zie *Alles over herexamens*). Wat was dat ook alweer en wat zijn de verschillen tussen een herexamen en een resultaatverbeteringstoets?

Bij een herexamen:

- a) heeft elke leerling het recht en de keuzevrijheid op een herexamen in elk vak uit het centraal examen. Overwegingen voor een herexamen zijn: als nog slagen voor het eindexamen; cijfer voor een bepaald vak en algemeen gemiddelde verhogen om kansen op bepaalde vervolgopleiding te vergroten; een cum laude resultaat willen behalen
- b) mag een leerling herexamen doen in één vak
- c) komt het resultaat van het herexamen in de plaats van het eerdere CE-cijfer (mits hoger) en wordt het examenresultaat opnieuw bepaald. Leerlingen lopen dus geen risico bij een herexamen

- d) ligt de sturing, inhoud en organisatie volledig extern: verantwoordelijkheid bij CvTE; ontwikkeling en uitslagbepaling door Cito; landelijk afnamerooster op een paar dagen einde juni (zogenaamde tweede termijn); afname op school op dezelfde wijze als eerdere CE; paar dagen later de uitslag.

Door het afzien van de centrale examens stond de overheid voor de opgave iets anders te bedenken met een vergelijkbare intentie, maar dan coronaproof en zonder uiteraard de kenmerken van het CE. Dit leidde tot het 'nieuwe' fenomeen van de resultaatverbeteringstoets (RV-toets).

Daarbij:

- a) heeft elke leerling recht en keuzevrijheid en wel voor alle onderdelen uit het SE (dus ook voor die onderdelen die geen CE-equivalent kennen, zoals CKV en profielwerkstuk)
  - b) mag een leerling twee (vwo/havo/vmbo-gl en vmbo-tl) of drie (vmbo-bb en vmbo-kb) RV-toetsen doen
  - c) wordt het resultaat van de RV-toets (mits hoger) gemiddeld met het eerdere SE-cijfer en wordt het examenresultaat opnieuw bepaald
  - d) ligt de sturing, inhoud en organisatie van de RV-toetsen bijna volledig intern bij de school.
- Weliswaar heeft het Cito (2020) een gedetailleerde handreiking gemaakt voor de scholen met tal van aanwijzingen, maar bij de RV-toetsen zijn de scholen zelf aan zet. Wel zijn er landelijke regels (MinOCenW, 2020c, 2020f) als middeling met decimalen, RV-toetsen hetzelfde voor iedere leerling, vormgeving van de cijferlijst, RV-toets en vervroegd examen, RV-toets en gespreid examen enzovoort, maar deze administratieve bepalingen tasten de inhoudelijke autonomie van de scholen niet aan. Met de komst van de RV-toetsen zijn naar onze mening de kansen voor een leerling om te slagen flink groter geworden: deels door algemeen geldende en uniforme regels, deels door de verkregen beleidsruimte voor de individuele scholen:
- Het aantal kansen op een beter resultaat wordt verdubbeld of verdrievoudigd.
  - Er is meer tijd voor de leerlingen: leerlingen weten al (lang) voor de landelijke uitslagbepaling op 4 juni hoe ze ervoor staan en of ze gebaat zijn met een of meer RV-toetsen; voorts kunnen de scholen met de afname van de RV-toetsen schuiven tot vlak voor het begin van de zomervakantie
  - De regie ligt in allerlei opzichten intern bij de school, die zo nauw kan aansluiten bij de bekende en vertrouwde PTA's uit het schoolexamen.

Afgezien van de andere regelgeving is het interessant om te kijken naar de plaats van de RV-toetsen bij Agora Roermond.

Binnen SOML, het overkoepelend schoolbestuur van Agora, is afgesproken dat elke school zijn eigen RV-toetsen maakt omwille van tijd en efficiëntie, maar wel in een samenwerkingsverband met andere scholen binnen SOML. Vakdocenten van de gekoppelde scholen kunnen zo samenwerken en overleggen over de RV-toetsen die ze maken (het zogenaamde vier-ogen-principe). Bij de RV-toetsen binnen Agora is deze lijn gevolgd. Elke toets is vanaf het ontwerp tot en met de beoordeling het resultaat van een duo van docenten, afkomstig van verschillende scholen.

Het aantal examenleerlingen dat gebruik heeft gemaakt van de RV-toets is heel beperkt:

- twee al geslaagde leerlingen die hun resultaat wilden verbeteren (een keer havo-examen met één RV-toets en succesvol; een keer vwo-examen met twee RV-toetsen zonder succes)
- één in het eerste tijdvak gezakte havo-leerling die met twee RV-toetsen alsnog slaagde.

3.3.8 Strategisch gedrag van leerlingen

Normaliter weten leerlingen pas of ze geslaagd of gezakt zijn als de uitslagen van de centrale examens beschikbaar zijn (dit zou onder normale omstandigheden 4 juni 2020 geweest zijn). Met het vervallen van de centrale examens en de aangepaste slaag-zakregeling wisten de meeste leerlingen al medio maart hoe

ze ervoor stonden en wat hun mogelijkheden waren om het resultaat te verbeteren: twee maanden extra tijd om de nog ontbrekende schoolexamens te doen; gebruikmaken van aanpassingen in de PTA's door de scholen; niet één kans voor een herexamen, maar twee of drie resultaatverbeteringstoetsen; meer tijd voor het afleggen en gecalculeerd kunnen spreiden van de resultaatverbeteringstoetsen. Voor de leerlingen in de gevarenzone betekende dit dat ze bewust en gericht hun inspanningen konden concentreren op de meest kansrijke opties.

3.3.9 Cijfers voor de schoolexamens

De verhouding tussen de cijfers voor de schoolexamens en de centrale examens is een repeterend onderwerp bij de eindexamens in het vo. Doordat bij de uitslagbepaling de cijfers van beide examens gecombineerd worden, kunnen iets hogere schoolcijfers net de balans naar een gunstig resultaat doen doorslaan. De verhouding tussen beide cijfers is dan ook een onderwerp van aandacht voor de Inspectie van het Onderwijs. Omdat er dit jaar geen centrale examens zijn geweest, is de vraag naar de verhouding ook niet aan de orde. Wat wel kan, is kijken naar de schoolcijfers van dit coronajaar en de schoolcijfers van eerdere jaren (zie tabel 3.5).

TABEL 3.5 GEMIDDELD CIJFER SCHOOLEXAMEN IN DE PERIODE 2015-2020

<i>schoolsoort</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>Vershil 20-19</i>
Vmbo-bb	6,49	6,50	6,50	6,50	6,50	6,46	-0,04
Vmbo-kb	6,52	6,54	6,55	6,62	6,62	6,56	-0,06
Vmbo-gt	6,57	6,58	6,59	6,58	6,57	6,49	-0,08
Havo	6,33	6,45	6,45	6,45	6,50	6,50	0,00
Vwo	6,80	6,80	6,79	6,78	6,78	6,77	-0,01

Bron: Examenresultaten 2020 (MinOCenW, 2020g)

De gemiddelde cijfers voor de schoolexamens zijn heel stabiel over de jaren. Dat geldt ook voor het coronajaar 2020. Incidenteel waren er stemmen te horen dat de schoolcijfers dit jaar mogelijk hoger zouden uitvallen omdat er door de Onderwijsinspectie geen 'check of balance' met de centrale examens zou kunnen plaatsvinden. Dit blijkt niet het geval te zijn. Integendeel: de gemiddelden zijn zelfs iets lager. De hogere slagingspercentages kunnen dus niet direct toegeschreven worden aan de lagere resultaten van de schoolexamens.

3.3.10 Discussie zonder consensus

Onder normale omstandigheden slaagt 92 procent van de leerlingen voor hun eindexamen. Dit jaar is het resultaat 6,7 procent hoger. Over deze 6,7 procent hoger is veel gesproken en geschreven. De discussie over corona en eindexamens zal nog lang duren en waarschijnlijk ook niet leiden tot eenstemmigheid. Er is een samenspel van factoren en beleidsniveaus die niet goed geïsoleerd kunnen worden.

Het besluit van de overheid tot een lockdown leidde ook tot het schrappen van de centrale examens. Dit had twee directe effecten: de 5,5-regeling voor de centrale examens kwam noodzakelijkerwijze te vervallen en leerlingen met examenstress waren dit jaar gevrijwaard van deze beproeving. Een vermoedelijk kleine groep leerlingen heeft hier direct voordeel van gehad.

In het verlengde van het schrappen van de centrale examens heeft de overheid ook een reeks aanvullende besluiten genomen die direct in het voordeel van de leerlingen uitpakten: leerlingen en scholen kregen veel meer tijd voor het afronden van de schoolexamens en de resultaatverbeteringstoetsen én in plaats van een eenmalig herexamen kwamen er nu twee of drie kansen om de schoolcijfers te verbeteren. Ook hier heeft een vermoedelijk wat grotere groep leerlingen direct voordeel van gehad.

Bovendien nam de overheid een reeks besluiten die scholen nog meer beleidsruimte verschaften: scholen mochten hun PTA's aanpassen en de RV-toetsen kwamen volledig onder verantwoordelijkheid van de scholen te liggen. Scholen zullen deze beleidsruimte niet hebben laten liggen. Deze extra marges voor de scholen hebben naar alle waarschijnlijkheid ook goed uitgepakt voor de leerlingen. Door de lockdown hebben scholen bijna vier maanden ander(s) onderwijs gegeven. Ook dit zal van invloed zijn geweest op de slaagpercentages.

Wat geen directe rol heeft gespeeld is de hoogte van de cijfers voor de schoolexamens: het gemiddelde cijfer was lager dan in andere jaren.

Tot slot is er nog het niveau van de leerlingen. Medio maart wisten de meeste leerlingen al of ze zouden slagen of zakken. Met deze kennis van hun uitgangspositie konden de leerlingen strategisch hun verdere stappen bepalen en ze hadden daar ook ruim de tijd voor.

Corona was geen verzoeknummer, maar overkwam de samenleving en in het verlengde daarvan ook het onderwijs. Scholen, leerlingen, ouders en MinOCenW, Cito, DUO en SLO hebben zich ingespannen om onder de gegeven omstandigheden er het beste van te maken. Dat hebben we te accepteren en te waarderen.

In termen van onderzoek is het door corona getekende examenjaar 2019-2020 natuurlijk een domein met veel mogelijkheden. Zo weten we bijvoorbeeld dat meisjes meer voordelen hebben gehad van het vervallen van de centrale examens dan jongens. Dat lijkt op het eerste gezicht misschien verbazingwekkend, maar al lang is bekend dat meisjes een hoger gemiddelde hebben bij de schoolexamens en jongens bij de centrale examens.

3.4 Samenvatting

Agora is gegroeid van 34 leerlingen in 2014-2015 naar 294 leerlingen in 2020-2021. De laatste jaren is bewust gekozen voor een beheerste groei in overeenstemming met de spankracht van de organisatie.

De examenresultaat van de afgelopen drie jaren laten een wisselend beeld zien: van 100 procent in het eerste examenjaar, via 64 procent in 2018-2019 naar weer 100 procent in 2019-2020. Het coronajaar 2019-2020 heeft een zwaar stempel gedrukt op de eindexamens. De scholen gingen door de lockdown bijna vier maanden op slot. De centrale examens zijn niet doorgedaan en de resultaten voor de schoolexamens waren bepalend voor slagen of zakken. Waar normaliter ongeveer 92 procent van de leerlingen de vlag kan uithangen, kwam de teller nu uit op 98,7 procent. Voor deze (vreugdevolle) 6,7 extra procent geslaagden is geen eenduidige oorzaak aan te wijzen. Er is sprake van een optelsom van factoren: geen centrale examens; wijzigingen in de regelgeving; meer beleidsruimte voor scholen om eigen beleidsaccenten te plaatsen en leerlingen die door de vroegtijdige kennis van hun uitgangssituatie strategische keuzes konden maken.

Literatuur

- Alles over herexamens. <https://www.examenoverzicht.nl/examen-informatie/na-het-examen/herexamens>
- Bol, T. (2020). Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel. Retrieved from osf.io/preprints/socarxiv/hf32q.
- Bruyckere, de P. (2020). *Some really bad news about learning this pandemic, based on actual data from 3 different countries*. <https://theeconomyofmeaning.com/2020/10/30/some-really-bad-news-about-the-effects-on-learning-during-this-pandemic-based-on-new-data-from-3-studies-in-3-different-countries/>
- Cito (2020). *Resultaatverbeteringstoets. Een handreiking voor het maken en becijferen*. Arnhem: Cito.
- Eindexamens voortgezet onderwijs. Zoeken binnen *Onderwijs in cijfers: Kengetallen voortgezet onderwijs leerlingen vo*; ; Prestaties: Eindexamens vo. www.onderwijsincijfers.nl
- Exameneisen vwo 2020: Eindexamens voortgezet onderwijs. Publicatiedatum 08-04-2020. www.rijksoverheid.nl/vwo-examens-2020
- Exameneisen havo 2020: Eindexamens voortgezet onderwijs. Publicatiedatum 17-04-2020. www.rijksoverheid.nl/havo-examens-2020
- Exameneisen vmbo gemengd of theoretische leerweg 2020: Eindexamens voortgezet onderwijs. Publicatiedatum 08-04-2020. www.rijksoverheid.nl/vmbo-examens-2020
- Exameneisen vmbo basis of kader 2020: Eindexamens voortgezet onderwijs. Publicatiedatum 17-04-2020. www.rijksoverheid.nl/vmbo-examens-2020
- Fasen, J. (2020). *Trap niet in de val van de inhaalstress*. Blog van 22 april 2020. janfasen.nl/2020/04/22/tra...
- Galen, E. van (2020). *Achterstand in rekenen en taal: flinke tegenslag voor leerlingen in groep 3*. <https://www.ad.nl/binnenland/achterstand-in-rekenen-en-taal-flinke-tegenslag-voor-leerlingen-in-groep-3~ab7c6072/>
- Meppeler Courant van 27 juni 2020. 'Hoe kan het dat bijna alle jongeren uit Drenthe en Groningen zijn geslaagd voor hun examen?' <https://meppelercourant.nl/artikel/1111642/hoe-kan-het-dat-bijna-alle-jongeren-uit-drenthe-en-groningen-zijn-geslaagd-voor-hun-examen-negen-vragen-en-antwoorden-en-een-overzicht-met-de-uitslagen.html>
- MinOCenW (2020a). *Maatregelen examens voortgezet onderwijs vanwege het corona virus*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 17 maart 2020. Referentie 2376 4721.
- MinOCenW (2020b). *Servicedocument VO examens – aanpak Corona virus versie 1*: 27 maart 2020.
- MinOCenW (2020c). *Servicedocument VO examens – aanpak Coronavirus versie 2*: 8 april 2020.
- MinOCenW (2020d). *Aanbieding OESO-rapport Education at a Glance 2020*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 8 september 2020. Referentie 2542 6496.
- MinOCenW (2020e). *Slaag-zakregeling voortgezet onderwijs*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 8 april 2020. Referentie 2399 4007.
- MinOCenW (2020f). *Servicedocument VO examens – aanpak Coronavirus Aanvulling op servicedocument versie 2 slaag-zakregeling, 15 mei 2020*.
- MinOCenW (2020g). *Examenresultaten 2020*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 13 oktober 2020. Referentie 2523 5840.
- Omens, M. & Ploeg, van der S. (2019). *Evaluatie College voor Toetsen en Examens 2014-2018. Eindrapport*. Utrecht: Oberon.
- Point013/Point014 (2020). *Afstandsonderwijs werkt nivellerend voor kinderen die wat meer afwijken van de norm*. <https://www.point013.nl/afstandsonderwijs-werkt-nivellerend-voor-kinderen-die-wat-meer-afwijken-van-de-norm/>
- Statistieken over het eindexamen: het ultieme overzicht (2020) www.examenoverzicht.nl>algemeen>statistieken
- Website Agora Roermond (2020). Kennismaken & aanmelden. <https://niekee.nl>

4 Stappen voorwaarts in het eindexamentraject

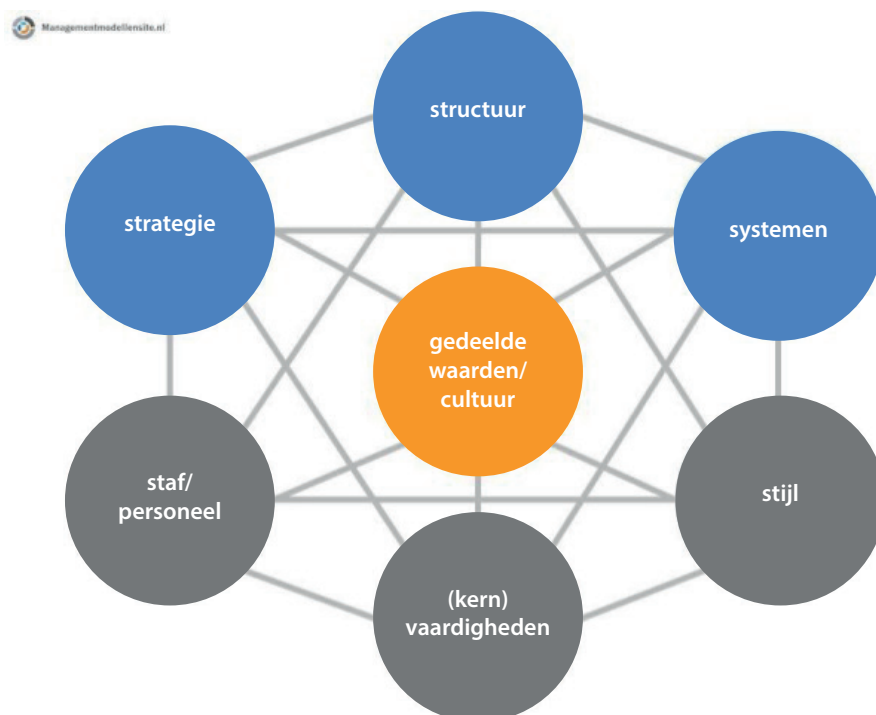
In het eerste examenjaar van Agora Roermond(2017-2018) slaagden alle zes de leerlingen, maar in het jaar daarop met 25 deelnemers bleef het slaagpercentage steken op 64 procent (16 van de 25 examenkandidaten). Voor Agora was dat een bittere pil (Fasen, 2019). “Weliswaar staan de visie en praktijk van Agora enerzijds en de concrete organisatie en uitvoering van het eindexamen anderzijds op gespannen voet met elkaar, maar die spanning hebben we op te lossen. Allemaal met respect voor onze wettelijk maatschappelijke opdracht: het eindexamen. Dat een derde van de leerlingen in dit jaar niet hun diploma krijgt, vinden we heel vervelend. Zolang dat diploma, of liever gezegd de weg ernaartoe, blijft zoals het nu is, hebben we ons te verantwoorden op dat punt en ervoor te zorgen dat die weg deugt”.

In ons onderzoek in 2019-2020 hebben we de inspanningen van Agora om de examenresultaten te verbeteren op de voet gevolgd. Uiteraard is er veel meer gedaan en gebeurd binnen Agora, maar onze focus lag expliciet op het examengebeuren en op het beantwoorden van de vraag “of die weg naar het eindexamen deugt”.

4.1 Het 7S-model van McKinsey als beschrijvingskader

Bouwen en sleutelen aan het eindexamentraject is geen geïsoleerd gebeuren, maar raakt de organisatie, de cultuur, de systemen enz.. Voor de beschrijving volgen we het bekende 7S-model van McKinsey. Het 7S-model geeft de 7 belangrijkste interne elementen van een organisatie en de relatie daartussen weer (zie figuur 4.1).

FIGUUR 4.1 HET 7S-MODEL VAN MCKINSEY

4.2.1 Structuur

Tot de komst van de eerste examenleerlingen in 2017-2018 was Agora samengesteld uit units die bestonden uit een coach met een heterogene groep leerlingen (ongeveer vijftien leerlingen van verschillende leeftijd en van verschillend onderwijsniveau). Met de groei van het aantal leerlingen nam ook het aantal units en coaches toe.

Voor de leerlingen die in 2017-2018 met hun examentraject startten, werd een aparte unit in het leven geroepen: de examengroep bestaande uit leerlingen die in dat jaar hun eindexamen wilden afleggen, leerlingen die enkele vakken vervroegd wilden afsluiten en leerlingen die bezig waren met het kiezen van examenprofiel en vakkenpakket. Ook deze groep stond onder leiding van een coach, maar de inhoudelijke, organisatorische en planmatige sturing was helemaal op het strakke keurslijf van het eindexamen gericht. Voor de vakinhoudelijke begeleiding werden per examenvak bevoegde vakexperts aangetrokken. Bij meer examenleerlingen nam ook het aantal examengroepen en examencoaches toe. In 2019-2020 bijvoorbeeld 7 examencoaches met 47 leerlingen voor een volledig examen, 15 leerlingen voor vervroegd afsluiten van enkele examenvakken en enkele tientallen leerlingen in de oriëntatiefase van het eindexamen.

Deze tweedeling (in de wandelgangen community I en community II genoemd) was in de beginfase nodig om op een Agoriaanse wijze het examentraject te kunnen inrichten en de bijbehorende specifieke expertise op te bouwen. In de praktijk leidde deze opzet tot een groeiende tweedeling met afstemmings- en communicatieproblemen over en weer (harde overgang tussen niet voorbereiden op het examen tot uitsluitend voorbereiden op examen; beperkte transfer van informatie en expertise; tweedeling in cultuur; onvoldoende aansluiting tussen challenges en basisvaardigheden voor taal, wiskunde, rekenen).

In 2019-2020 is daarom besloten om met ingang van schooljaar 2020-2021 de organisatie anders in te richten. De basis voor deze nieuwe opzet is gelegd in 2019-2020:

- De tweedeling van Community I (onderbouw met challenges) en Community II (examentraject) wordt losgelaten en vervangen door één, ongedeelde organisatie.
- Er komen vijf teams van ongeveer 55 leerlingen. Deze leerlingen binnen deze teams variëren van 12/13 tot 18/19 jaar, van Agora-starters tot Agora-examenleerlingen en van vmbo tot vwo.
- Elk team is een integrale, zelfstandige organisatorische eenheid, die intern en onderling de werkzaamheden verdeelt.
- Per team zijn er ongeveer vier coaches; die zijn verantwoordelijk voor de coaching en de persoonlijke ontwikkeling van een gevarieerd samengestelde subgroep van deze leerlingen; iedere coach heeft dus een eigen subgroep binnen het team.
- Bij elk team zit ook een aantal vakexperts voor de examenvakken. Deze vakexperts maken deel uit van het team en zien ook wat er gebeurt in de challenges. De vakexperts van alle teams samen dekken op schoolniveau alle examenvakken op bevoegd niveau af.
- Combinatie van coachschap met vakinhoudelijke expertschap wordt nagestreefd.

Inmiddels functioneert deze nieuwe organisatie een aantal maanden en de eerste indrukken zijn positief: coaches hebben nu een groep leerlingen vanaf brugklasniveau tot en met het examenniveau; deze diversiteit werkt verrijkend; de inhoudelijke afstand tussen challenges en examenonderdelen is kleiner; vakexperts zien wat in de challenges gebeurt; coaches zien wat voor het eindexamen gevraagd wordt; in challenges kan Agoriaans en op een natuurlijke wijze geanticipeerd op basiskennis en basisvaardigheden voor de kernvakken. Met deze organisatorische integratie van leerlingen tijdens hun hele schoolloopbaan is naar onze inschatting een grote stap voorwaarts gezet naar ook een succesvol examentraject. De nieuwe opzet heeft nog andere voordelen, zoals meer uitdagende loopbaanmogelijkheden voor de medewerkers van Agora,

een beheersbaar groeimodel voor de komende jaren, een basis voor de formatieplanning van een Agora-school.

In januari 2020 is ook de leiding van Niekée/Agora aangepast. Er is een nieuwe algemeen directeur aangesteld voor de school als geheel en aparte teamleiders voor Niekée en voor Agora. Dit heeft enerzijds geleid tot kortere lijnen en meer ruimte/autonomie voor Agora en anderzijds tot versterking van de samenwerking en delen van expertise tussen Niekée en Agora op bijvoorbeeld het opstellen van PTA's en functioneren van de gezamenlijke examencommissie.

Naast het herontwerp van de organisatie van Agora Roermond was er natuurlijk ook de oprichting van de Vereniging Agora Onderwijs (zie paragraaf 2.3): ervaringen kunnen worden uitgewisseld, expertise kan worden gedeeld en samen kunnen de Agora-scholen hun stem laten horen in onder andere het debat over eindexamens.

4.2.2 Strategie

Agora is een uniek onderwijsconcept op basis van een expliciete visie op onderwijs en ontwikkeling. Deze visie met de daarbij horende kernwaarden is koersbepalend en staat niet ter discussie. Bij Agora ga je niet werken als je de visie niet onderschrijft. Agora heeft een voorloperspositie met veel volgers binnen en buiten het onderwijs. Om deze positie te behouden, is het nodig permanent te blijven bouwen aan dit onderwijsmodel op basis van nieuwe kennis en ervaringen. Voor het waarborgen van deze ontwikkeling zijn de medewerkers van Agora cruciaal. Strategische doelstellingen zijn voor een belangrijk deel gericht op de personeelsleden van Agora: zij moeten zelf de regie kunnen voeren over hun ontwikkeling, werkafspraken en werkomstandigheden; de focus ligt op het begeleiden van het leerproces van leerlingen met een toenemende autonomie; zij krijgen de ruimte om ideeën uit te proberen; zij zijn samen verantwoordelijk voor het welzijn van de leerlingen; zij vormen samen een lerend netwerk; de schoolleiding ondersteunt de medewerkers, bewaakt de visie en zorgt voor een complementair team dat op hoog niveau met elkaar kan samenwerken.

Vanuit de strategie is er geen direct aanwijsbare impact op de stappen die de afgelopen twee jaar zijn gezet ten behoeve van het eindexamentraject. Wel is er de indirecte lijn van een cruciale rol en positie voor de medewerkers met professionele ruimte om problemen te benoemen en op te lossen.

4.2.3 Systemen

In onderwijsorganisaties zijn er veel externe regelingen en systemen voor bekostiging, arbeidsvoorwaarden en verantwoording. Maar welke systemen zijn nu specifiek voor Agora en voor het examentraject in het bijzonder?

Voor de beschrijving en structurering van de challenges is er de Agora Challengemonitor. Voor het in kaart brengen van de ontwikkeling van vaardigheden is er de Agora Voortgangsmonitor. In paragraaf 2.2.5 zijn deze monitoren beschreven. Beide tools stimuleren leerlingen tot een systematische werkwijze die ook vruchten afwerpt in het examentraject.

Voor de administratie van leerlinggegevens maakt Agora gebruik van Magister. In de afgelopen twee jaar is veel energie gestoken in het optuigen en aanpassen van Magister naar de specifieke wensen van Agora (administratieve organisatie, procedures, deadlines, autorisatie, logboek i.v.m. transparante verslaglegging indien er later teruggeblikt dient te worden).

Waar de registratie in Magister van resultaten van schoolexamens vroeger soms vertraagd of onvolledig was, zijn de procedures inmiddels gestroomlijnd. Coaches hebben zo een actueel voortgangs- en resultaatoverzicht van hun examenleerlingen.

Er is een centrale agenda voor alle examencoaches met relevante informatie, data en interne en externe deadlines voor zaken als registratie van profiel- en pakketkeuzes, communicatie met DUO, afronding schoolexamens, kunnen switchen van examenvakken.

Naast examenonderdelen die voorkomen in zowel de schoolexamens als de centrale examens zijn er ook onderdelen die alleen op schoolniveau getoetst worden: profielwerkstuk, Maatschappijleer I, CKV-dossier, LOB en LO. Het initiatief voor deze onderdelen ligt veelal bij de leerling en de externe druk van het naderende centraal examen is minder voelbaar. Het gevolg is dat deze onderdelen gemakkelijk onder tijdsdruk komen te staan. Voor de profielwerkstukken is in 2019-2020 een van de examencoaches aangewezen als centraal aanspreekpunt die per leerling de voortgang van elke fase (idee, globale uitwerking enz.) bewaakt, registreert en rapporteert aan de collega's. Maatschappijleer I wordt door middel van portfolio bij één expert afgerond. De aanpak van CKV wordt bepaald door twee experts die nauw samenwerken. LOB zal volgend jaar meer bij de decaan komen te liggen als het gaat om expertise. Daarnaast zullen coaches meer een lang LOB-traject gedurende Agora gaan coachen zodat de leerling uiteindelijk passende vervolgkeuzes kan maken. Voor LO is een systematiek ingevoerd waarbij in het begin van elke periode 'PTA-lessen' worden gegeven waaraan iedere leerling deelneemt. De overige weken worden aanbodgestuurd uitgevoerd, waarbij de leerlingen kunnen kiezen op basis van onderwerpen/sporten.

Via Magister en de wekelijkse en soms dagelijkse (voortgangs)gesprekken hebben de examencoaches een redelijk overzicht van de stand van zaken per examenleerling. Eens per maand worden deze overzichten gedeeld in de zogeheten *stoplichtgesprekken* van alle examencoaches. Iedere coach maakt elke maand een overzicht van leerlingen die naar zijn eigen oordeel, naar het oordeel van de leerling zelf of naar het oordeel van de vakexperts op schema liggen (=groen), in de risicozone zitten (= oranje) of in de gevarenzone (= rood) verkeren. Leerlingen met één keer of vaker rood worden intensief besproken in een gezamenlijk overleg van alle examencoaches. Soms is daarbij ook de teamleider van Agora aanwezig en incidenteel ook de directeur van Niekée/Agora. Een van de coaches zit vast dit maandelijks overleg voor. Iedere coach presenteert zijn of haar probleemleerlingen en formuleert zijn hulpvraag in deze casus. Vervolgens wordt de casus besproken en worden oplossingen/adviezen aangedragen. Coaches bevragen elkaar kritisch, maken een probleemanalyse (thuisituatie/gezondheid/welbevinden leerling/specifieke vakproblemen/studiehouding?) en adviseren: acties binnen school/externe support inschakelen na overleg binnen interne Zorg Advies Team (ZAT) en externe Ronde Tafel Overleg (RTO). Doordat de voortgang van leerlingen stelselmatig gevolgd kan worden, is ook de communicatie met de ouders directer. Afspraken worden vastgelegd en komen volgende maand weer aan de orde. In het schooljaar 2019-2020 waren deze stoplichtgesprekken een cruciale schakel in de bewaking en -waar nodig- bijsturing van het examentraject

4.2.4 Staf/personeel

De medewerkers van Agora zijn de dragers van het onderwijsconcept. Waar elders jaarklassen, lesrooster, schoolsoorten, lesmethoden en vakken de structuur van het onderwijs mede vormgeven, liggen bij Agora uitvoering en invulling in handen van de coaches en de vakexperts. Personeel is daarmee de cruciale factor, maar ook de achilleshiel. Ervaringen van de afgelopen jaren hebben geleerd dat het aantrekken en opleiden van medewerkers voor Agora geen sinecure is. Er is in Nederland geen lerarenopleiding voor het Agoriaanse model, waaruit geput kan worden. Agora is ook niet zomaar een baan in het onderwijs, maar kiezen voor een totaal andere werksituatie en werkhouding met een groot gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel. Agora

staat dus voor de moeilijke opgave om op eigen kracht bevoegde en toegewijde medewerkers te vinden, te binden en op te leiden. Opleiden bij Agora betekent onder deze omstandigheden scholing tijdens de praktijk, werkervaring opdoen in het dagelijks handelen en begeleiding door collega's, die ieder ook een eigen groep leerlingen hebben. Het was onder deze omstandigheden dat in 2019-2020 bewust gekozen is voor een beperkte groei en in 2020-2021 voor een status quo in leerlingenaantal. Trefwoorden voor de personeel-ontwikkeling in deze jaren zijn consolidatie, cumulatie en expertiseontwikkeling.

Van de zeven coaches in de examengroep van 2019-2020 waren vier coaches al drie jaar of langer verbonden aan Agora; één coach was bezig aan zijn tweede jaar en twee coaches waren starters.

De vakexperts die werkzaam waren in 2019-2020 zijn bijna allemaal meegegaan naar 2020-2021. Er is voor dat jaar één nieuwe expert bij gekomen. Er valt ook een verschuiving te zien in de werksituatie van de experts. In het begin waren er meer vakexperts die nog een halve dag werk nodig hadden naast hun andere aanstelling. Nu is het aantal experts groeiende die bij Agora een halve tot 1,5 dag willen werken en dan verder kijken wat ze met de rest van de week gaan doen.

Deze consolidatie en cumulatie van Agora-personeel heeft zonder twijfel een positieve uitwerking gehad het eindexamentraject

4.2.5 (Kern)vaardigheden

In de afgelopen jaren is hard gewerkt aan de expertiseontwikkeling van de coaches en de vakexperts. Coaches doorlopen na hun start bij Agora een heel ontwikkelingstraject op weg naar Agoriaans Meesterschap. Kern van dit traject voor alle coaches zijn de verschillende competenties die horen bij het coachen van leerlingen. Voor de concretisering van deze competenties wordt gebruikgemaakt van rubrics. In 2019-2020 is een samenwerkingsverband afgesloten met V&F Onderwijs Consult. Hun model van Didactisch Coachen sluit nauw aan bij het gedachtegoed van Agora. Coachen is niet alleen gericht op leerlingen, maar ook op elkaar.

Naast deze algemene competentie van alle coaches kiezen coaches ook voor eigen expertiseontwikkeling op een specifiek terrein, waarbij zij vervolgens hun kennis en ervaring inbrengen in het netwerk van coaches. Voorbeelden zijn bijvoorbeeld dyslexie, hoogbegaafdheid, leerstrategieën, informatieverwerking, werkvormen, leerproblemen, LOB. Zo heeft een van de coaches heeft zich in de afgelopen jaren bekwaamd in de complexe regelgeving rond het eindexamen.

Voor hun ontwikkeling maken de coaches net als de leerlingen gebruik van de Agora ChallengeMonitor en de Agora VoortgangsMonitor.

Voor de vakexperts is in 2019-2020 een apart project uitgevoerd om de samenwerking en onderlinge afstemming te versterken: welke knelpunten doen zich voor? Hoe kunnen we de communicatie verbeteren? Wat is de essentie van Agora? Welke systemen gebruiken we binnen Agora voor de voortgangsregistratie? Experts hebben hierdoor meer expertise gekregen, ze zijn bekwaamer geworden in het Agoriaanse werken, geven meer feedback aan de coaches over de voortgang van de leerlingen. Door de groei aan kennis en ervaring bij coaches en experts kan er meer op maat gewerkt worden.

Een onderwerp voor alle vakexperts was natuurlijk de opzet van de PTA's (Programma's voor Toetsing en Afsluiting): hoe kunnen we PTA's flexibel, minimaal en robuust maken met weinig afbreukrisico? Kunnen we PTA's ook vakoverstijgend maken? Hoe kunnen we formatieve toetsen inzetten als aanloop naar de schoolexamens en de centrale examens?

Een groepje vakexperts heeft gewerkt aan drie rubrics voor relevante basisvaardigheden: taal, wiskunde/rekenen, omgaan met informatie. Bedoeling is dat de coaches met deze rubrics verbindingen kunnen maken met de challenges.

Verbeteringen zitten soms in kleine details. In de eerste twee jaren waren vakexperts veelal slechts aanwezig wanneer ze concrete afspraken hadden met leerling. In 2019-2020 hebben de vakexperts in de grote zaal van de examenleerlingen een eigen 'Stammtisch' gekregen waardoor ze zichtbaar en direct aanspreekbaar zijn. Bij de ingang van de zaal hing een bord met foto's van de vakexperts en het rooster van hun aanwezigheid.

4.2.6 Stijl

In paragraaf 2.2.9 hebben we zelforganisatie genoemd als een van de hoekstenen van het Agora-concept. Coaches organiseren voor een belangrijk deel hun werk zelf, lossen knelpunten op en stellen prioriteiten. De activiteiten op de werkvloer en de problemen die daarbij moeten worden opgelost (frontoffice), zijn leidend. Deze zelforganisatie leidde er in 2019-2020 bijvoorbeeld toe dat het stoplichtmodel voor de bespreking van de examenleerlingen tot stand kwam, dat een van de coaches zich ontwikkelde als expert in de examenreggeving en dat de basis werd gelegd voor een andere opzet van de organisatie. De schoolleiding stimuleert deze ontwikkeling, geeft ruimte om uit te proberen en faciliteert het ontwikkelingsproces

4.2.7 Gedeelde waarden/cultuur

Vanaf het ontstaan van Agora zijn visie en missie leidend. In de loop der jaren zijn bewoordingen en labels aangevuld en geactualiseerd, maar de *shared values* fungeren nog steeds als kompas naar de toekomst en als toetssteen voor het heden. Het gaat daarbij om waarden over leren en ontwikkeling, over uniciteit van leerlingen, over de organisatie van Agora, over ruimte om te experimenteren, over de begeleidende rol van coaches, over onderling vertrouwen. Deze gedeelde waarden fungeren als heipalen voor het Agora-gebouw. Binnen de 7S staan bij Agora de *shared values* centraal.

In de afgelopen jaren zijn de gedeelde waarden van Agora niet veranderd, maar ze zorgden er wel voor dat er een Agoriaanse invulling van het eindexamentraject is gekomen en dat de valkuil van een traditionele bovenbouw met examenvakken en onderwijsniveaus is vermeden.

4.3 Samenvatting

We openden dit hoofdstuk met de tegenvallende slaagpercentages in 2018-2019 en de toezegging van de Agora-leiding om 'de weg naar het eindexamen zo in te richten dat die weg deugt'. Sindsdien zijn over een breed front activiteiten ondernomen om het eindexamentraject te optimaliseren. In termen van het 7S-model van McKinsey ligt daarbij het zichtbare zwaartepunt bij systemen en (kern)vaardigheden. Bij systemen is een hele reeks logistieke, organisatorische, technische en communicatieve procedures en voorzieningen gerealiseerd. Bij (kern)vaardigheden is hard gewerkt aan de expertiseontwikkeling van coaches en vakexperts. De coaches hebben een ontwikkeling doorgemaakt in het begeleiden en sturen van hun leerlingen (Fasen, 2020): 'ietwat kort door de bocht kan je zeggen dat hun werk voornamelijk focust op het versterken van de zelfregulatie van de leerlingen in het realiseren van een succesvol eindexamen. Naast de coaches hebben we leraren die met de inhoud van de vakken aan de slag gaan. Een geweldige poule aan vakexperts die een aantal uren per week op Agora zijn. Die groep heeft dit jaar, ondanks hun gefragmenteerde aanwezigheid op school, geïnvesteerd in hun functioneren als team. De resultaten van dit jaar betekenen niet dat we nu op onze lauweren kunnen gaan rusten. We blijven intern evalueren en verbeteren. Agora is nooit af'.

Deze veranderingen bij systemen en (kern)vaardigheden staan niet los van andere S'en uit het model: de gedeelde waarden/gemeenschappelijke cultuur gaven de juiste richting, de stijl met de nadruk op zelforga-

nisatie zorgde voor oplossingen vanaf de werkvloer en de centrale positie van staf/personeel als toegewijde dragers van het onderwijsconcept.

Literatuur

Fasen, J. (28 juni 2019). *De examenuitslag van de tweede groep Agoraleerlingen*. janfasen.nl/2019/06/28/de-...

Fasen, J. (7 juni 2020). *Uitleg bij de examenresultaten van Agora*. <http://janfasen.nl/2020/06/07/uitleg-bij-de-examen-resultaten-van-agora/>

5 Epiloog

Geconfronteerd worden met een uitdaging betekent veelal dat er een opgave wacht buiten het standaard handelingsrepertoire. Het vo-eindexamen in de huidige vorm is voor Agora zo'n uitdaging. De uitdaging bestaat er allereerst uit dat er een spanning bestaat tussen het onderwijsconcept van Agora (maatwerk, ontplooiing, sociale ontwikkeling, ruimte, flexibiliteit, individuele ontwikkelroutes) en de kenmerken van het huidige eindexamen (gelijkheid, cognitief gericht, standaardisatie, uniformiteit, geslotenheid, schoolvakgebonden). Als Agora de vrijheid zou hebben om een eigen invulling te geven aan de afsluiting van de middelbare schoolloopbaan, zouden er andere keuzes gemaakt worden. Die vrijheid is evenwel afwezig binnen de bestaande bekostigingssystematiek en dus staat Agora voor de opgave te doen wat gedaan moet worden. Bovendien heeft Agora een diplomagarantie afgegeven minimaal op het niveau van het advies basisschool en binnen de nominale tijd.

De tweede uitdaging van het huidige eindexamen is dat het percentage geslaagden in de beeldvorming over succesvolle leerlingen en scholen een heel zware rol speelt. Agora kijkt niet alleen naar het percentage geslaagden, maar ook naar het niveau waarop ze van de basisschool zijn binnengekomen en in welke mate op- of afstroom heeft plaatsgevonden en in welke mate dit binnen de nominale verblijfsduur lukte. Agora scoort op deze kwantitatieve indicatoren landelijk gezien relatief gunstig. Fenomenen als thuiszitters en voortijdige schoolverlaters komen in de boekhouding van Agora ook niet voor.

Een derde uitdaging is de inhoudelijke reikwijdte van het eindexamen. Leerlingen van Agora maken zich veel relevante niet-cognitieve vaardigheden eigen, die in het eindexamen niet aan bod komen.

Leerlingen met succes het eindexamentraject laten afleggen is voor Agora dus een echte uitdaging. Tegelijkertijd ligt er de wettelijk maatschappelijke opdracht van het eindexamen waar Agora uiteraard serieus mee aan de slag gaat.

In het Nederlandse onderwijs nemen toetsing en examinering van oudsher een belangrijke plaats in. De Onderwijsraad is daar zeer consistent in. In Maatwerk (2015) lezen we: 'Eindtoetsing vormt in het huidige onderwijsbestel een belangrijk ijkpunt en het is nodig om het funderend karakter te waarborgen en de kwaliteit van het onderwijs te bewaren.'

Drie jaar later (Toets Wijzer, 2018) luidt het advies: 'De overheid dient rolvast en standvastig te zijn in haar maatregelen (toetsing en examinering). Daarnaast vindt de raad standaardisering van de eindtoetsing voor alle sectoren van belang. Gestandaardiseerde toetsing van de ijkpunten biedt basis- en middelbare scholen ruimte om hun eigen schooleigen toetsing en examinering vorm te geven zoals dat past bij hun eigen onderwijsvisie.'

Recentelijk (Vooruit zien voor jonge generaties, 2020) pleit de Onderwijsraad nogmaals om de functies van toetsing en examinering op overgangen te waarborgen: 'Toetsen en examens vormen wezenlijke ijkpunten voor doorstroom in ons onderwijsstelsel. De functies van toetsing en examinering op overgangen komen door de coronacrisis op scherp te staan. Voor een goede doorstroom is het zaak dat te ondervangen en te zorgen voor een robuustere inrichting van toetsing en examinering. (...) Op overgangsmomenten in het stelsel is hoe dan ook een vorm van gestandaardiseerde toetsing of examinering nodig.'

Het bestaande examensysteem met enerzijds schoolexamens en anderzijds centrale examens wordt met deze adviezen keer op keer bevestigd en als het ware in beton gegoten.

Corona heeft echter laten zien dat onder druk alles – en dus ook het eindexamen – vloeibaar wordt.

Door de omstandigheden gedwongen kwam het centraal examen te vervallen met alle gevolgen van dien (zie hoofdstuk 3). Wat het schooljaar 2020-2021 gaat brengen, is onduidelijk. Uiteraard zijn er (zoals altijd) stemmen om de centrale examens ook in dit schooljaar te laten vallen en ook maar helemaal af te schaffen. Ook zijn er geluiden die minder ver gaan en die pleiten om bijvoorbeeld de eindexamens over een langere periode te spreiden of om de schoolexamens zwaarder te laten wegen. Minister Slob (MinOCenW, 2020, *Servicedocument funderend onderwijs*) zet in op het volledig doorgaan van de examens, maar laat wel verschillende scenario's uitwerken. Incidenteel komen toch al voornemens/besluiten naar buiten over aanpassingen in de eindexamens 2021. Zo worden de centrale examens voor de praktijkvakken van het vmbo geschrapt: de schoolexamens zijn leidend en de scholen krijgen hier meer tijd voor; het College voor Toetsen en Examens buigt zich over een passende wijze van normering voor de centrale examens 2021; de afname- en aanlevertermijnen worden verruimd.

In de toekomst kijken is meer dan ooit onzeker. Agora doet er naar onze mening goed aan ook voor de komende jaren rekening te houden met een eindexamen met een interne (schoolexamen) en een externe (gestandaardiseerde centrale examens) component. Mogelijk dat er op kleinere of grotere onderdelen wijzigingen worden doorgevoerd, maar de uitdaging van het eindexamen met deze hoofdingdeling blijft waarschijnlijk (helaas) bestaan voor Agora. Agora heeft laten zien dat er een totaal nieuw alternatief mogelijk is voor scholen die onvrede hebben met het functioneren van het huidige bestel (zie hoofdstuk 1 van dit rapport). Bouwen aan zo'n nieuw alternatief is geen sinecure (zie hoofdstuk 2 van dit rapport) en lijkt op het bouwtraject van de Sagrada Familia in Barcelona. In de afgelopen drie jaren is Agora erin geslaagd een eindexamentraject in te richten met een Agoriaanse manier van werken (zie hoofdstuk 3 en 4 van dit rapport). Dat blijft balanceren op een dun koord. De verleiding ligt altijd op de loer om kerndoelen van de onderbouw en eindtermen uit de examenprogramma's te gebruiken als wegwijzers voor de challenges van de leerlingen. De route moet niet zijn kerndoelen en eindtermen als routekaart voor de challenges, maar challenges met een zodanige opbouw en ontwerp dat kerndoelen en eindtermen op een natuurlijke wijze in zicht komen. Dat is de echte uitdaging.

Literatuur

- MinOCenW (2020). *Servicedocument funderend onderwijs Coronavirus COVID-19* Versie 31 augustus 2020.
- Onderwijsraad (2015). *Maatwerk binnen wettelijke kaders: eindtoetsing als ijkpunt voor het funderend onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2018). *Advies Toets wijzer. Naar een eigen(tijdse) wijze van toetsen en examineren*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2020). *Vooruit zien voor jonge generaties. Tweede advies o ver de gevolgen van de coronacrisis voor het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.

Over de auteur

Prof. dr. J.F.M. Claessen is hoogleraar onderwijskunde aan de Open Universiteit.

Na zijn afstuderen in de onderwijskunde aan de Radboud Universiteit in 1972 was hij tien jaar werkzaam als onderzoeker bij het ITS te Nijmegen. Inhoudelijk zwaartepunt was het onderwijs in de moderne vreemde talen. Zijn proefschrift had de titel *Moderne vreemde talen uit balans*.

In de periode 1982-1997 was hij verbonden aan de Open Universiteit in Heerlen.

Van 1997 tot 2008 was hij directeur van CINOP, de landelijke onderwijsondersteuningsinstelling voor het mbo in 's-Hertogenbosch.

In 2008 nam hij zijn werkzaamheden bij de OU weer op.

In de afgelopen jaren publiceerde hij over professionalisering van leraren en met name de rol en betekenis van Leraar24. Sinds 2013 houdt hij zich o.a. intensief bezig met de groeiende achterstand van jongens in het onderwijs ofwel de voorsprong van meisjes.

Een ander zwaartepunt in zijn werk is de begeleiding en advisering van vo-scholen die aan de slag willen met de invoering van gepersonaliseerd leren.

In het schooljaar 2014-2015 volgde hij van zeer nabij het eerste jaar van de nieuwe school Agora in Roermond. Dit leidde onder meer tot de publicatie *Tegels van Agora. Verslag van het eerste jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie*.

In 2017-2018, het eerste examenjaar, was hij opnieuw actief aanwezig bij Agora. Dit leidde tot de publicatie *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*.

Sinds 2019 geeft hij leiding aan een meerjarig project over de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. In januari 2020 verscheen hierover de eerste publicatie. *Leren voor een leven lang ontwikkelen. Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern 1- Voorstudie. Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*.

Scholen als Agora kenmerken zich onder meer door een fundamentele kanteling van het onderwijsconcept. Een boeiende vraag daarbij is: welke factoren op schoolniveau bewerkstellingen en consolideren vervolgens zo'n ingrijpende switch en wat betekent dat voor de bekwaamheden van leraren?

Het NRO-rapport *Schoolfactoren en leraarsbekwaamheden in vernieuwingscholen* (Heerlen, 2020) geeft antwoord op deze vragen. Een van de onderzochte scholen was Agora.

Behalve bij Agora was Claessen in de jaren 2017-2019 ook betrokken bij de opstart van Compass, een nieuwe school voor mavo, havo en vwo in Brunssum met een heel eigen onderwijsconcept (www.compass-lvo.nl).

Colofon

Uitgave

Open Universiteit
Faculteit Onderwijswetenschappen
2021

Bezoekadres

Valkenburgerweg 177
6419 AT Heerlen

Postadres

Postbus 2960
6401 DL Heerlen

Tekst

Prof. dr. Jos Claessen

Bureauredactie

Drs. John Arkenbout

Vormgeving

Fanny Driessen

Oplage

300 exemplaren

